

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA
SOCIĀLĀ DARBA PROFESIONĀLĀ STUDIJU PROGRAMMA

**SOCIĀLĀ DARBINIEKA FUNKCIJAS DARBĀ AR VECIEM
CILVĒKIEM**

DIPLOMDARBS

Autors: Zane Zālīte
Stud.apl.zz05005
Darba vadītājs: M. Soc L.Zīverte

RĪGA 2009

ANOTĀCIJA

Diplomdarba temats ir „Sociālā darbinieka funkcijas darbā ar veciem cilvēkiem”.

Diplomdarbā tiek analizēts novecošanās process, sociālā darbinieka nozīme strādājot ar veciem cilvēkiem, un kāpēc veciem cilvēkiem ir nepieciešama sociālā darbinieka palīdzība. Darba mērķis ir teorētiski pamatot sociālā darbinieka funkcijas darbā ar veciem cilvēkiem un empīriski pētīt un analizēt sociālā darbinieka funkcijas un nozīmi darbā ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā.

Darba teorētiskā daļa sastāv no 3 galvenajām nodaļām. Pirmajā nodaļā tiek analizēta gerontoloģija, kā atsevišķs cilvēka dzīves posms, otrajā nodaļā tiek analizēts novecošanās process, ko ietekmē tādi faktori, kā sociālais, psiholoģiskais, fizioloģiskais. Trešajā nodaļā tiek aprakstīti nepieciešamie sociālie pakalpojumi veciem cilvēkiem.

Empīriskajā daļā tiek izmantotas padziļinātās intervijas un anketēšana. Intervēti tiek speciālisti, kuru darbs ir saistīts ar veciem cilvēkiem. Anketu aizpildīšanā piedalās Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces klienti, vecumā no 65 gadiem.

Intervēšanas un anketēšanas laikā tiek sasniegts Diplomdarba izvirzītais mērķis.

Atslēgvārdi: sociālais darbinieks, veci cilvēki, sociālā darbinieka funkcijas.

ANNOTATION

The theme of diploma thesis is “The functions of the social worker in the work with older people”. In this diploma thesis there is analyzed aging process, the significance of social worker in the work with old people and there was also analyzed question why old people need a relief from social workers. The aim of this diploma thesis is to base functions of social worker in the work with old people theoretically and to investigate and analyze functions of social worker in the work with old people empirically in the parish Vecpiebalga.

The theoretical part of diploma thesis consists of three main chapters. In the first chapter there is analyzed gerontology as a separate period of human life. In the second chapter there is analyzed process of aging which is affected by such factors – social, psychological and physiologic. In the third chapter there are described necessary social services for old people.

Interviews and questionnaires are used in empirical part of diploma thesis. Interviews were taken from specialists, who are closely related with work with old people. Questionnaires were given to clients up to sixty-five years of social worker in parish Vecpiebalga.

By using interviews and questionnaires, the aim of this diploma thesis is reached.

Key words: social worker, old people, functions of social worker.

Ievads.....	1
1. Gerontoloģijas skatījums uz vecumu kā atsevišķu cilvēku dzīves posmu.....	4
2. Novecošanās process.....	10
2.1. Psiholoģiskie faktori.....	10
2.2. Sociālie faktori.....	13
2.3. Fizioloģiskie faktori.....	14
3. Sociālie pakalpojumi veciem cilvēkiem.....	18
3.1. Aprūpes pakalpojumu organizēšana un to sniegšana.....	18
3.1.1 Aprūpe mājās.....	18
3.1.2 Institucionālā aprūpe.....	21
3.2. Paliatīvā aprūpe.....	24
3.3. Brīvā laika organizēšana.....	28
4. Empīriskais pētījums par sociālā darbinieka funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā.....	31
4.1 Empīriskā pētījuma metodoloģija.....	31
4.2. Pētījumā iegūto datu atspoguļojums.....	33
4.3. Rezultāti un Diskusija.....	43
Secinājumi.....	45
Pateicības.....	47
Izmantotā literatūra.....	48
Pielikumi.....	51
1.pielikums. Anketa par sociālā darbinieka funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem....	52
2.pielikums. Intervija ar Vecpiebalgas pagasta sociālo darbinieci Benitu Zvejnieci	55
3.pielikums. Intervija ar Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļas vadītāju, vecāko medicīnas māsu Ilzi Avenu.....	58
4.pielikums. Intervija ar Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļas veco ļaužu aprūpētāju Ausmu Mūrnieci.....	60
5.pielikums. Intervija ar Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļas medmāsu Elzu Rubeni.....	62

IEVADS

Latvijai tāpat kā lielākajai daļai Eiropas Savienības valstu, raksturīga strauja sabiedrības novecošanās. Speciālisti prognozē ievērojumu vecāka gadagājuma cilvēku skaita palielināšanos turpmākajos gados. Novecošana skar visas pasaules valstis, tiek veikti pētījumi, kā šis process ietekmēs sabiedrību un pašus vecos cilvēkus. Tiek prognozēts, ka novecošana radīs lielāku atkarību no sociālās palīdzības, jo garāka dzīve, iespējams, būs saistīta arī ar hroniskām slimībām un nespēju par sevi parūpēties. Industriāli attīstītajās valstīs vērojama veco cilvēku īpatsvara palielināšanās. Pēc ANO datiem tuvāko 50 gadu laikā cilvēki pēc 65 gadiem īpatsvars pieaugs par 30% - 40%. 2008. gadā vidējais vīrieša mūža ilgums Latvijā ir 66 gadi, sievietēm – 77 gadi. 2030. gadā Latvijā uz diviem ekonomiski aktīviem sabiedrības locekļiem būs viens pensionārs.¹

Vecums – nosacīti laikā ierobežots indivīda dzīves posms.

Jebkuram cilvēkam, jaunam vai vecam, saskarsme ir neatņemama dzīves funkcija, kuras pamatā ir nepieciešamība veidot sev piemērotu attiecību vidi, paužot savu personību kolektīvā jeb sabiedriskā kontekstā.

Būtībā konkrēts cilvēka gadu skaits, no kura sākas vecums, nav noteikts, jo katram cilvēkam ir savas novecošanās īpatnības, kā arī psiholoģisko un fizisko novecošanos nevar cieši saistīt ar hronoloģisko vecumu, tomēr pastāv vispārējas ar novecošanu saistītas tendences.

Kaut arī sociālo pakalpojumu izmaksas aug, pieaug arī pieprasījums pēc kvalitatīviem sociālajiem pakalpojumiem veciem cilvēkiem.

Viena no vecu cilvēku aktuālākajām problēmām ir vientulība un novecošanās, kas neļauj vairs tik pilnvērtīgi dzīvot. Ir cilvēki, kas savas vecumdienas var pavadīt kopā ar saviem tuviniekiem, bet ir cilvēki, kuriem šādas iespējas nav. Vecie cilvēki ir tā sabiedrības daļa, kura savus darba gadus jau ir atdevusi sabiedrībai un tagad pelnījusi godpilnas vecumdienas, ikdienā vērotais bieži rāda pretējo. Jaunā paaudze ir neiecietīga, no kuriem vairums vecus cilvēkus uzskata par slogu. 2008.gada sākumā nedaudz vairāk nekā piektā daļa Latvijas iedzīvotāju bija pensijas vecumā, Latvijas valsts nespēj nodrošināt šiem cilvēkiem atbilstošu, kvalitatīvu dzīvi, jo pensijas samaksa ir zema un nevienlīdzīga.

Cilvēkam novecojot samazinās sociālo kontaktu daudzums, un pazeminās to kvalitāte. Novecojot notiek fiziskas un psiholoģiskas izmaiņas, cilvēkam samazinās gan fiziskais spēks, gan enerģija.

¹ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja* Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 272.lpp

Mūsu sociālajā vidē, kad darba spējīgie cilvēki ir ļoti aizņemti un pat pārslogoti, vecie cilvēki itin bieži tiek aizmirsti, arvien mazāk veltot laiku saskarsmei ar viņiem. Taču saskarsme starp jaunajiem un vecajiem ir vajadzīga, vēl jo vairāk tāpēc, ka mūsdienų veci cilvēki ir jaunās paaudzes vecāki vai vecvecāki. Galu galā vecākā paaudze, neapšaubāmi, ir uzkrājusi lielāku dzīves pieredzi, un viņi var būt labi padomdevēji, palīdzot jaunajiem risināt viņu problēmas.

Lai uzlabotu veco cilvēku dzīves kvalitāti daudzās pašvaldībās tiek pilnveidoti sociālās rehabilitācijas un sociālās aprūpes pakalpojumi, paplašinās to klāsts, pakalpojumi tiek plānoti iespējami tuvāk veco cilvēku dzīvesvietai, tādējādi saglabājot saikni ar dzimto vidi. Neskatoties uz to, šobrīd veciem cilvēkiem nav pietiekami pieejami tādi ilgstošās sociālās aprūpes institūcijām alternatīvi aprūpes pakalpojumi kā aprūpe mājās un dienas centri, kas ļautu uzturēties savās mājās ar tiem, kuri pašu spēkiem nespēj sevi aprūpēt. Līdz ar to relatīvi liels ir to gadus veco cilvēku skaits, kuri uzturas sociālās aprūpes iestādēs, un tam sabiedrības novecošanās apstākļos ir tendence palielināties.

Diplomdarbs sastāv no 4 nodaļām. Pirmajā nodaļā autore apskatīs gerontoloģijas skatījumu uz vecumu kā atsevišķu dzīves posmu. Otrajā nodaļā tiek analizēts novecošanās process, kuru ietekmē arī citi faktori, tādi kā sociālie, psiholoģiskie un fizioloģiskie. Trešajā nodaļā tiek apskatīts nepieciešamie pakalpojumi veciem cilvēkiem. Ceturtajā nodaļā tiek apkopoti sociālā darba speciālistu viedokļi par darbu ar veciem cilvēkiem, kā arī tiks izdarīti secinājumi.

Empīriskajā daļā tiks pētīts Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces funkcijas, kas nepieciešamas strādājot ar veciem cilvēkiem. Pētījumā tiks analizēts, kāda palīdzība Vecpiebalgas pagastā dzīvojošajiem nepieciešama veciem cilvēkiem, kādu palīdzību saņemt un kādu vēlētos saņemt no sociālā darbinieka. Šajā pagastā sociālās darbinieces biežākie klienti ir veci cilvēki, kuriem vajadzīga palīdzība, bet ne vienmēr visiem cilvēkiem var palīdzēt, jo pašvaldības budžets ir mazs, kā arī sociālā darbiniece uz visiem pagasta iedzīvotājiem ir viena. Vecpiebalgas pagastā dzīvo ap 2000 cilvēku, no kuriem viena piektdaļa jau ir pēc pensijas vecuma cilvēki. Pēdējos 3 gados ir izveidota veco cilvēku aprūpes nodaļa cilvēkiem, kuri nespēj par sevi parūpēties, kā arī cilvēkiem, kam nepieciešama medicīniskā palīdzība..

Darba izpētes temats: Sociālā darbinieka funkcijas darbā ar veciem cilvēkiem.

Pētījuma problēma: Sociālā darbinieka funkcijas darbā ar veciem cilvēkiem, kam nepieciešama citu palīdzība. Sociālajam darbiniekam ir daudz funkcijas, kuras ir jāpilda strādājot ar veciem cilvēkiem, bet ne vienmēr visas tās tiek pildītas, jo ir citi ārējie apstākļi,

kas to neļauj. Ļoti daudz ir atkarīgs no vecā cilvēka, cik daudz vai maz viņš ļauj sociālajam darbiniekam iejaukties, lai palīdzētu uzlabot dzīves kvalitāti, kā arī nepietiekams finansējums, kas kavē uzlabot vecā cilvēka dzīves kvalitāti.

Pētījuma mērķis: Teorētiski pamatot sociālā darbinieka funkcijas strādājot ar veciem cilvēkiem un empīriski pētīt un analizēt sociālā darbinieka funkciju izpildi darbā ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā.

Pētījuma uzdevumi:

1. raksturot novecošanās procesu sociālā, psiholoģiskā, fizioloģiskā aspektā. kā atsevišķu cilvēku dzīves posmu;
2. teorētiski raksturot sociālā darbinieka pakalpojumu organizēšanu veciem cilvēkiem
3. pētīt sociālo darbu ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā.

Pētījuma metodes:

- teorētiskās literatūras analīze;
- padziļinātās intervijas;
- anketas.

Diplomdarbā izmantotie termini:

Vecums – nosacīti laikā ierobežots indivīda dzīves posms

Veci cilvēki – veci cilvēki ir noteikta sociāla grupa. Cilvēks pārtraucis darba attiecības un aizgājis pensijā, kad cilvēku dzīvē notiek pārmaiņas, kā piemēram izmaiņas sociālajās lomās, statusa maiņa, kas rada ietekmi uz pašu cilvēku un viņa attiecībām ar apkārtējiem cilvēkiem.

Sociālais darbinieks – analizē sociālās attiecības un strādā ar klientiem, lai atrastu risinājumus tām problēmām, kuras kavē klientu sociālo funkcionēšanu.²

Sociālā darbinieka funkcijas – visas funkcijas izriet no sociālā darba mērķa un pienākumiem, kā, piemēram, nodrošināt pakalpojumu pieejamību, pildīt atbalsta funkciju, pieņemt lēmumu par ieviešanu aprūpes institūcijās, sniegt jebkāda veida palīdzību.

² Zemīte Ē., *Sociālā darba pamati*, SDSA Rīga, 2003, 26.lpp

1. GERONTOLOĢIJAS SKATĪJUMS UZ VECUMU KĀ ATSEVIŠĶU CILVĒKU DZĪVES POSMU

Sociālais darbs nav iedomājams bez klientiem, ja nebūtu klientu, nebūtu sociālo darbinieku un profesijas ko apgūt. Vieni no sociālā darbinieka klientiem ir veci cilvēki. Darbs ar veciem cilvēkiem ir specifisks, jo sociālajam darbiniekam jābūt ļoti kompetentam, pacietīgam strādājot ar šo klientu grupu.

Veciem cilvēkiem nepieciešams saņemt īpašu ārstēšanu, veselības aprūpi, rehabilitāciju un sociālo integrāciju, kāda nepieciešama geriatrijas (gados vecu cilvēku ārstēšana) slimniekiem. Latvijā geriatrija ir ļoti aktuāla, ņemot vērā veco ļaužu lielo īpatsvaru. Turklāt statistikas dati liecina, ka pensijas vecuma ļaužu īpatsvars arvien palielinās.

Gerontoloģijas skaidrojums enciklopēdijā ir izteikts: gerontos sirmgalvis + logos mācība medicīnas un bioloģijas nozare, kas pētī dzīvu organismu novecošanās cēloņus un likumsakarības. Tās galvenais uzdevums ir pagarināt cilvēka mūžu. Gerontoloģijā ietilpst geriatrija — mācība par vecu cilvēku slimību īpatnībām, gerohigiēna — mācība par vecu cilvēku higiēnu.³

Termina gerontoloģija pirmsākumi rodami jau sengrieķu valodās. *Gerontos* tulkojumā nozīmē sirmgalvis, kas ir viennozīmīgs ar gudrību. *Senectus* (latīņu val.) arī nozīmē vecums. Gerontoloģija pēta novecošanas fenomena dažādos aspektus, galvenokārt, cilvēka novecošanas, viņa aktīvā mūža daļas pagarināšanas, ilggadības problēmas.

Novecošanās ir neizbēgams process ikviena cilvēka dzīvē, tādēļ ir svarīgi, kā cilvēks šim procesam pielāgojas, lai viņa dzīve saglabātu iepriekšējo kvalitāti vai tiktu uzlabota, un tā visa rezultātā cilvēks justos apmierināts ar notiekošo. Pastāv ļoti daudz dažādu gerontoloģijas teoriju, kas cenšas izskaidrot sekmīgas novecošanās procesu, un to, kāpēc dažādi cilvēki noveco veiksmīgāk, nekā pārējie.⁴

Gerontoloģiskajā periodā ir personības selektīvās aktivitātes funkcionēšanas īpatnības un to nodrošinoši principi. Nobriedušās personības pamatsaturā ir divi raksturlielumi: personiska ietekmes pakāpe un virzība, kā arī recipienti, kuri šo ietekmi uztver.⁵ Ar novecošanos saistītās problēmas pēta daudzas zinātnes: bioloģija, medicīna, socioloģija, psiholoģija, gerontoloģija. Pēdējos gadu desmitos pieaug starpdisciplināru pētījumu skaits, kas pievēršas dažādu ar novecošanos saistītu faktoru mijiedarbības procesu analīzei. Gerontoloģija ir samērā jauna zinātne (tās aizsākumi meklējami 20.gs vidū), kas sevī integrē

³ "Populārā medicīnas enciklopēdija" – Latvijas Enciklopēdiju izdevniecība, Rīga, 1984

⁴ Hooyman, N.R., Kiyak, H.A. Social gerontology. A multidisciplinary perspective. Allyn and Bacon Inc, 1998, 84p/

⁵ Vorobjovs.,A., Sociālā psiholoģija, „Izglītības soli, Rīga, 2002, 187.lpp

psiholoģiski sociālās teorijas un pieejas. Gerontoloģija ir viena no šādām nozarēm: no vienas puses, tā ir gerontoloģijas zinātnes, no otras – attīstības psiholoģijas apakšnozare, kas pēta pēdējā vecumposma īpatnības.

Cilvēkam novecojot samazinās viņa sociālo kontaktu daudzums un pazeminās to kvalitāte, īpaši pēc tam, kad cilvēks aizgājis pensijā. Novecojot notiek fiziskas un psiholoģiskas izmaiņas, cilvēkam samazinās gan fiziskais spēks, gan enerģija.⁶

Gerontoloģija ir zinātne, kas pēta cilvēka novecošanas un ilgdzīvošanas problēmas. Gerontopsiholoģija ir attīstības psiholoģijas nozare, kurā tiek pētīts cilvēka vecumposms pēc 60 gadiem. Vienlaikus tā ir arī gerontoloģijas zinātnes nozare, kurā tiek pētīti cilvēka novecošanās psiholoģiskie aspekti, ilgdzīvotāju psiholoģiskās īpatnības, kā arī nāves fenomens no psiholoģiskā redzes viedokļa. Plašāka interese par gerontoloģijas psiholoģiskajiem aspektiem radās jau 20. gadsimta vidū, kad franču gerontoloģe S. Pako aizsāka gerontoloģijas pētījumus par bērniem un viņu uztveri salīdzinājumā ar cilvēka spējām vecumā pēc 60 gadiem. Tas ļāva noteikt kopējās konkrētā vecuma tendences un atšķirības pa vecumu grupām, ietverot tajās arī vidēja vecuma cilvēku īpašības. Viena no būtiskākajām gerontopsiholoģijas atšķirībām ir tā, ka šī nozare pievērš uzmanību vecuma demencei, suicīdiem, nāves fenomenam, akcentējot šo parādību psiholoģiskos aspektus.⁷

Gerontoloģijā tiek izšķirti četri novecošanas veidi:

- 1 hronoloģiskā novecošana, kad par pamatu tiek ņemts personas gadu skaits kopš dzimšanas;
- 2 bioloģiskā novecošana attiecas uz fiziskām pārmaiņām orgānu sistēmās;
- 3 psiholoģiskais vecums attiecas uz pārmaiņām sensorajos percepcijas un mentālajos procesos, personības motīvu un vajadzību sfēru;
- 4 sociālā novecošana raksturo cilvēka lomu un mijiedarbības pārmaiņas sociālajā struktūrā.⁸

Svarīgs jautājums ir spēja pieņemt izmaiņas, ar ko nākas sastapties veciem cilvēkiem, kā, piemēram, mainās paaudzes, uzskati par dažādām lietām, mainās laiks, gadsimts, un cilvēki noveco, vairs nav aktīvā sabiedrības daļa. Sabiedrība pastāvīgi mainās, līdz ar to jāmainās arī veco cilvēku uzskatiem, kas viņiem ir grūti izdarāms. Agrāk apgūtās zināšanas pēc gadiem izrādās novecojošas, nelietderīgas, tāpēc šie cilvēki nejūtas savā vietā, izjūt neērtību, neveiklību, pat bailes no nākotnes. Tas veicina psiholoģisko novecošanos. Šis jautājums ir cieši saistīts ar jautājumu par vecu cilvēku nodarīšanu, tās saglabāšanu. It īpaši, pēc aiziešanas pensijā. Darbs un aiziešana pensijā ir aplūkojams no sociālās psiholoģijas aspekta.

⁶ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 7.lpp

⁷ http://www.reikinet.lv/home/menu_90/topic_101/story_344/page_0 skatīts 15.11.08

⁸ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 7.lpp

Cilvēkam aiziešana pensijā rada lielu stresu un krīzes stāvokļus. Vecam cilvēkam krīzes var iestāties daudz biežāk nekā jauniem cilvēkiem un ļoti atšķirīgos brīžos. Tas var būt atkarīgs no sociālā statusa, no pensijas samazināšanas vai pat pēkšņa zāļu padārdzinājuma dēļ. Arī ģimenes attiecības zināmā mērā var aplūkot sociālā gerontoloģija. Te ir jautājums par tuvinieka aiziešanu mūžībā, dzīvokļa jautājumi, kas bieži vien veciem cilvēkiem jārisina ar sabiedriskām institūcijām un organizācijām.

Gerontoloģijas galvenais uzdevums ir palīdzēt vecam cilvēkam, nevis tikai pievienot gadus dzīvei, bet galvenais – dzīvi gadiem.⁹

Pēc Vispasaules veselības organizācijas datiem, var izdalīt trīs vecuma posmus hronoloģiskajā novecošanās:

- Pusmūža vecums (young – old) no 65 līdz 74 gadiem;
- Vēlais vecums (old – old) no 75 līdz 89 gadiem;
- Vēlākais vecums (oldest – old) jeb ilgdzīvotāji – virs 90 gadiem.¹⁰

Veco cilvēku iedalījums pēc hronoloģiskā vecuma neatklāj individuālās novecošanas īpatnības psiholoģiskajā, sociālajā un bioloģiskā aspektā, jo fiziskās un psiholoģiskās izmaiņas nav stingri saistītas ar hronoloģisko vecumu.

Gerontoloģiju izdala vairākos apakšpunktos, viena no tām ir sociālā gerontoloģija. Novecošanas sociālie aspekti jeb sociālā gerontoloģija pēta, kā novecošanas procesu ietekmē sabiedriskie apstākļi un kā vecie cilvēki, kā īpaša sabiedrības grupa, funkcionē sabiedrībā. Tajā tiek pētītas cilvēku novecošanas problēmas sabiedrībā saistībā arī ar daudzām citām sabiedrisko zinātņu nozarēm. Pētījumos par vecu cilvēku stāvokli sabiedrībā, dažādās valstīs un dažādos laikmetos ir atklājies, ka arī attieksme pret veciem cilvēkiem ir bijusi visai dažāda – sākot ar cieņas izradīšanu un beidzot ar viņu iznīcināšanu. Šīs attieksmes pamatā ir veco cilvēku sociālās lietderības un viņu pieredzes izvērtējums.¹¹

Sociālās gerontoloģija pievēršas tādu faktoru ietekmes novecošanas procesu kā:

1. Sabiedrības kultūra. Kultūra ietver virkni dažādu institūciju, starp kurām īpaša loma zinātnei, darbam, veselības pārbaudei un labklājībai. Sociālās gerontoloģijas uzdevums – noteikt veco cilvēku vietu sabiedrībā, uzraudzīt veselību un labklājību.¹²
2. Sociālās izmaiņas. Sabiedrība patstāvīgi mainās, līdz ar to jāmainās arī veco cilvēku uzskatiem, kas viņiem ir ļoti grūti izdarāms. Agrāk apgūtās zināšanas pēc gadiem izrādās

⁹ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 156.lpp

¹⁰ Sociālo pakalpojumu pārvalde, *Sociālie pakalpojumi veciem cilvēkiem Latvijā 2005* Latvijas Republikas Labklājības ministrija Rīga 200710.lpp

¹¹ Gerontoloģija, LMK mācību materiāls 3.lpp

¹² Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 27.lpp

novecojušas, nelietderīgas, tāpēc šie cilvēki nejūtas savā vietā, izjūt neērtību, neveiklību, pat bailes no nākotnes. Šis ir viens no galvenajiem sociāli psiholoģiskajiem novecošanas aspektiem. Tas cieši saistīts ar veco cilvēku nodarību, tās saglabāšanu mūsdienu ražošanā, zinātnē, kultūrā. Pie šīm problēmām ir vairāk jāstrādā psihologiem, pedagogiem, mediķiem.

3. Darbs un aiziešana pensijā. Mūsdienās cilvēkam nav jāstrādā līdz savas nāves stundai, bet gan līdz tam laikam, kamēr viņam pietiek enerģijas. No sociologu viedokļa svarīgi, kādu ietekmi uz cilvēku atstāj viņa atlaišana no darba pēc atbilstošā vecuma sasniegšanas, kā tas ietekmē viņa garīgo veselību? Kādu vietu viņa tālākajā dzīvē var ieņemt bijušie darbabiedri.

4. Ģimenes attiecības. Runa ir par ģimenes attiecībām mūsdienās, par patriarhālās ģimenes sairumu, par veca cilvēka statusa izmaiņām, par ģimenes galvas lomas zaudēšanu. Bieži vien veciem cilvēkiem jārisina savas problēmas nevis ar bērniem un mazbērniem, bet ar sabiedriskām instancēm, organizācijām.

5. Sabiedriskā statusa raksturs. Iepriekšminētais ļauj secināt par sabiedriskā statusa izmaiņām. Pirmatnējā sabiedrībā un pat vēl ne tik senā pagātnē veca cilvēka statusu noteica viņa zināšanas, pieredze, kā arī atbilstošās sabiedrības tradīcijas. Tam visam vēl bija liela nozīme mūsu gadsimta pirmajā pusē. Mūsdienās šīs kvalitātes ir cieņā arvien mazāk. Jaunās paaudzes apgūst zināšanas, mācoties dažādos veidos, dažādos informācijas avotos. Līdz ar to vecā cilvēka statuss no šī viedokļa pazeminās. Viņš vairs nav galvenais zināšanu avots, tāpēc krītas viņa prestižs sabiedrībā.

6. Garīgā veselība. Kādā mērā tā var saglabāties vecumā, kā saglabājas gara možums, kādu ietekmi uz to atstāj aiziešana pensijā, statusa izmaiņas sabiedrībā, ģimenē? Te risināmi jautājumi par veco cilvēku aizņemtību. Nodarbinātību, lietderību, kā arī viņu pašapmierinājumu. Pretējā gadījumā veidojas veco cilvēku norobežošanās, noslēgšanās, komunikāciju zaudēšana, kas var izpausties dažādās negācijās un ietekmēt ne tikai pašu subjektu, bet arī citus.

7. Nomāktās, depresīvās vecu cilvēku grupas. Veidojas no tiem iedzīvotājiem, kuri zaudē savu sociālo statusu, patstāvību, ienākumus, kuri nepiedalās sabiedriskajā dzīvē, nekādās organizācijās, kuri pilnībā atkarīgi no citiem. Daudzās valstīs, arī Latvijā, tiek veidotas speciālas iestādes galvenokārt šīs grupas veciem cilvēkiem. Ienākumu trūkums, nespēja un pat nevēlēšanās sevi apgādāt – galvenais cēlonis tam, ka atbildību par šiem cilvēkiem jāuzņemas sabiedrībai. Liela nozīme ir sabiedrības atsaucībai, ieinteresētībai par vecu cilvēku tālāko likteni, par to, kā viņi nodrošināti, un cik darbaspējīgā sabiedrības daļa spēj to izdarīt. ¹³

¹³ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 29.lpp

Par veciem cilvēkiem nevar runāt kā par vienveidīgu sociālo grupu. Daudzi pētījumi pievēršas veco cilvēku materiālajai drošībai, kas dažādu slāņu iedzīvotājiem ir atšķirīga, atšķirīgi ir arī iekrājumi. Vairums veco cilvēku dzīvo atsevišķi no bērniem. Līdz ar to ir izveidojusies paaudžu atsvešinātība. Kopumā autore uzskata, ka vairumu veco cilvēku smagi iespaido novecošanas process, sapratnes un atbalsta trūkums no ģimenes locekļu un sabiedrības puses. Daudziem ir psihes traucējumi, depresija, problēmas ar alkohola lietošanu. Ja runājam par tuvinieku zaudējumu, tad tas ir mazāk traumējošs tiem, kuri jau agrāk ir sekmīgi iemācījušies aizvietot zaudētos tuviniekus un zaudētās lomas ģimenē.

Līdzās novecošanas sociālajām problēmām nozīmīgas ir novecošanas psiholoģiskās problēmas. Šeit centrālo vietu ieņem veca cilvēka personība. Aplūkojot cilvēku, kā personību, ietverams plašs jautājumu loks, tai skaitā psihiskā veselība, higiēna, mācāmība, lietderība darbā un citi. Šie jautājumi tuvina sociālo gerontoloģiju ar psiholoģiju, pedagoģiju, medicīnu. Gerontoloģijas periodu raksturo arī izmaiņas emocionālajā sfērā. Cilvēks pārdzīvo savus zaudējumus un kļūdas. Kā tas notiek, tas ir atkarīgs no cilvēka attieksmes, kāda viņam ir pret novecošanos. Ir cilvēku daļa, kas savu vecumu pieņem ātri un spēj ātrāk pielāgoties pie izmaiņām, savukārt ir cilvēki, kam ir grūti pieņemt to, ka cilvēki noveco.

Gada skaitļi, kas nosaka vecumposmu, ir tikai skaitļi, bet aiz tiem ir cilvēki, katrs citāds un vienos posmos viņus nevar un arī nevajag iedalīt, jo katrs cilvēks ir individuāls, tas jūtas vecs tad, kad fiziski vairs nespēj neko izdarīt.

Katram cilvēkam, vai viņš ir vecs vai jauns, ir svarīga labklājība. Sociālā labklājība – 1. pakāpe, līdz kādai ir atrisinātas sabiedrības sociālās problēmas, 2. apjoms, kādā ir apmierinātas cilvēku vajadzības, 3. pakāpe, kādā ir nodrošinātas sociālā progresa iespējas. Šie trīs elementi ir galvenie kritēriji, kuri tiek izmantoti ģimeņu, sociālo grupu, sabiedrībai kopumā sociālās labklājības līmeņa noteikšanai. Visām ģimenēm un katrai sabiedrībai ir savas sociālās problēmas, taču atšķiras veids, kā tās tiek ar šīm problēmām galā. Ir sabiedrības, kurās ir realizēta tāda sociālā politika, ka bezdarba līmenis ir zems, bet citas sabiedrības nav spējīgas efektīvi atrisināt šo problēmu.¹⁴ Pēc autores domām, veciem cilvēkiem ir ļoti svarīga labklājība arī pelnītājās vecumdienās, jo, ja visa dzīve ir pavadīta labos dzīves apstākļos, tad arī vecumdienas ir pelnītas pavadīt labā dzīves kvalitātē. To cik laba ir sociālā labklājība nosaka tas, cik ļoti augsta ir dzīves kvalitāte veciem cilvēkiem, par dzīves kvalitātes nodrošināšanu lielā mērā atbild sociālā darbiniece.

¹⁴ Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, SDSPA, „Attīstība”, Rīga, 2000, 193.lpp

Darbs ar veciem cilvēkiem ir īpaša sociālā darba joma. Sociālajam darbiniekam jāpārzina gerontoloģija un jāsniedz atbalsts, lai kompensētu veco cilvēku ierobežoto funkcionēšanu un ikdienas dzīves aktivitāšu trūkumu.¹⁵ Šīs ir vienas no galvenajām funkcijām, kas jāpilda sociālajam darbiniekam strādājot ar veciem cilvēkiem. Pildot šīs funkcijas sociālais darbinieks spēs sniegt nepieciešamo palīdzību veciem cilvēkiem.

¹⁵ „Alternatīvās aprūpes Rokasgrāmata”, Sociālās palīdzības fonds, Rīga, 2002, 9.lpp

2. NOVECOŠANĀS PROCESS

Cilvēku novecošanās procesu ietekmē dažādu faktoru mijiedarbībā kā nozīmīgākos var izšķirt – psiholoģiskos, sociālos, fizioloģiskos faktoros. Cilvēkam novecojot, viņš var kļūt vientuļš – gan fiziskā, gan psiholoģiskā nozīmē. Samazinās viņa sociālo kontaktu daudzums un pazeminās to kvalitāte. Tam ir objektīvi cēloņi – piemēram, aizejot pensijā, tiek zaudēta cilvēkam ļoti būtiska vide un kontakti ar darba biedriem.

Smags zaudējums ir vīra vai sievas aiziešana no dzīves, bet dažreiz gadu gaitā notikusi dzīvesbiedru atsvešināšanās, un blakus dzīvo divi vientuļi cilvēki. Arī bērni un mazbērni bieži vien pārcēlušies uz dzīvi citur, un tiem ir savas rūpes. Slimības vai nāves atņem draugus, arī ar atlikušajiem kontakti pavājinās, rodas grūtības apciemot draugus. Fiziskas un psiholoģiskas izmaiņas notikušas arī pašos vecajos cilvēkos – vairs nav tik daudz spēka un enerģijas, lai meklētu jaunus kontaktus zudušo vietā, un vientulībai drīz pievienojas depresija.¹⁶

2.1 Psiholoģiskais faktors

Psiholoģiskais vecums tiek vērtēts kā pielāgošanās spēju izpausme. Ar gadiem cilvēkam arvien grūtāk ir pielāgoties jaunām situācijām, straujām izmaiņām. Tomēr šīs pielāgošanās spējas ietekmē tīri bioloģiski procesi, proti, izmaiņas sirds asinsrites sistēmā un centrālajā nervu sistēmā. Rezultātā pasliktinās atmiņa, spēja apgūt jaunas iemaņas, izmainās intelekts, jūtas, darbības un dzīvošanas motivācija. Psiholoģiskais vecums izpaužas daudzos uzvedības aspektos. Savukārt, uzvedību lielā mērā iespaido sociāli pieņemtās lomas, normas un sociālais stāvoklis.

Cilvēka dzīves laikā nepārtraukti mainās personīgās un sociālās lomas, tāpēc visu dzīvi var iedalīt atsevišķos etapos vai fāzēs (periodos). Katrā dzīves fāzē ir savi konkrēti uzdevumi, tomēr starp tiem nav stingri noteiktu robežu, tie var viens otru pārklāt. Cilvēka dzīvi var sadalīt fāzēs pēc dažādiem kritērijiem.

Dzīves posmu iedalījums ņemot par pamatu kalendāro vecumu:

- bērnība – aptuveni no dzimšanas līdz 12-13 gadiem;
- pusaudža vecums – aptuveni līdz 20 gadiem;
- jaunība – līdz 30 gadu vecumam;

¹⁶ „Alternatīvās aprūpes Rokasgrāmata”, sociālās palīdzības fonds, Rīga, 2002 8.lpp

- brieduma gadi – līdz 44 gadiem;
- vidējais vecums – no 45 līdz 59 gadiem;
- padzīvojis cilvēks (jeb vēlīnais vidējais vecums) – no 60 līdz 74 gadiem;
- veca cilvēka periods – no 75 gadiem;
- ilgdzīvotāji – virs 90 gadu vecuma.¹⁷

Attīstības psiholoģijā dažādi autori izdala dažādus periodus, īpaši veciem cilvēkiem. B. Neugartens izveidoja veco cilvēku iedalījumu pēc šāda hronoloģiskā vecuma: agrais vecums (55-75g.), vēlāis vecums (pēc 75.g), savukārt D. Bromlejs izstrādāja 3 cilvēka novecošanas fāzes: aiziešana no darba (65.-75.g), vecums (70 – 80-90 g.), sabrukums, degradācija, slimīgs vecums un nāve (80-90-110.g.)¹⁸

Katrā no šiem periodiem jeb ciklim cilvēkam ir savi, samērā konkrēti pienākumi gan attiecībā uz sevi un savu ģimeni, gan arī attiecībā uz sabiedrību.

Nomāktās, depresīvās vecu cilvēku grupas veidojas no tiem iedzīvotājiem, kuri zaudē savu sociālo statusu, patstāvību, ienākumus, kuri nepiedalās sabiedriskajā dzīvē, nekādās organizācijās, kuri ir pilnībā atkarīgi no citiem un kļūst par sabiedrības nastu. Sabiedrībai vajadzētu izvirzīt arī vecam cilvēkam dažādus uzdevumus, pienākumus, būt atsaucīgai un ieinteresētai par vecu cilvēku tālāko likteni. Tas pats ir attiecināms arī uz ģimeni un piederīgajiem. Tad, ja nav sabiedrības un ģimenes atbalsts, cilvēks nevar atbrīvoties no pienākuma pats pret sevi. Veciem cilvēkiem ir jāmeklē iespēja iesaistīties dažādās aktivitātēs, jāmeklē sociālo dienestu atbalsts, jārūpējas par savu garīgo un fizisko veselību.¹⁹

Cilvēkiem lielas raizes sagādā pensionēšanās laiks, ar ko lielā mērā ir saistīts darba zaudējums, statuss sabiedrībā. Ir ļoti liels risks pazaudēt darbu, jo darba devējiem, nepieciešami jauni darbinieki, ar jaunām idejām. Darbs ir cieši saistīts ar cilvēka dzīves veidu, paradumiem u.t.t. un , jo ilgāk saglabājas darba spējas (ierastā dzīve), jo labāk. Medicīnas un sociālajiem darbiniekiem ir jāpanāk tas, ka cilvēks pievēršas citām interesēm un nodarbēm, kas spētu aizvietot dabīgo nevarēšanu. Īpaši svarīgi tas ir pirmspensijas vecumā. Ja tas neizdodas, tad var rasties t.s. “pensijas slimība”, kad strauji pasliktinās psihiskā un fiziskā veselība.

Pensionēšanās var radīt smagu šoku arī tādēļ, ka viena no svarīgākajām dzīves vērtībām daudziem ir vajadzības izjūta, noderība un panākumi, kas cilvēkiem ceļ pašsajūtu, īpaši jau veciem cilvēkiem. Viņi nav īsti izpratuši, cik daudz pašapziņas, spēka devis veiktais

¹⁷ Svence G., *Attīstības psiholoģija*, Rīga, Zvaigzne ABC, 1999, 130 – 157.lpp

¹⁸ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja*, Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 274.lpp

¹⁹ <http://woman.delfi.lv/relationships/personality/article.php?id=16420441> Krasnā A., *Nevis pievienot gadus dzīvei, bet dzīvi gadiem*. Skatīts 28.12.08

darbs un ienākumi, kopā veidojot pamatu garīgajai veselībai. Personīgas problēmas un raizes, piemēram, tās, kas saistās ar dzīvesbiedru vai bērniem, daudzos gadījumos mēdz slēpt vai atvirzīt, arī brīvajā laikā bieži iegriežoties darbavietā, lai parūpētos par dažādiem sīkumiem, tāpat mājās nemitīgi domājot par darbu. Šiem cilvēkiem ir grūti aprast ar jauno situāciju, nereti vecie cilvēki jūtas nevajadzīgi. Šajā laikā ir ļoti daudz depresiju, bieži tiek runāts par pašnāvībām. Vecajam cilvēkam piesaiste dzīvei mazinājusies, un ārsts, kas var būt gan sociālais darbinieks, gan psihologs u.c., šajos gados var kļūt par svarīgu sarunu biedru. Lai atvieglotu pensionēšanos, ir izvirzīti daudzi priekšlikumi, kuru īstenošana ļautu pie darba pārtraukšanas pierast pamazām. Tādā veidā topošais pensionārs gūtu drošāku paļāvību, ka vecums nav tikai nemitīga nāves gaidīšana, bet, ka šis laiks, iespējams, var būt diezgan ilgstošs un saturīgs, ar jaunu pieredzi bagāts.²⁰ Cilvēkiem pašiem ir jābūt aktīviem un jāprot padarīt savas vecumdienas pēc iespējas bagātākas un interesantākas, lai nebūtu jādodomā pesimistiski.

Priekšlikumi, kas varētu atvieglot darba pārtraukšanas procesu:

- ļaut vecākiem cilvēkiem algoto darbu beigt pakāpeniski, tātad kādu laiku pēc pensionēšanās viņiem piedāvāt daļēju darbu vai atsevišķus uzdevumus;
- Ieviest elastīgu pensionēšanās vecumu;
- Iekārtot viegli sasniedzamus centrus, kur uzturēties dienā, lai mazinātos nepieciešamība dzīvot veco ļaužu mītnēs;
- Radīt telefonsakarus ikdienas sarunām par pensionāriem, jo viņi var negaidīti saslimt;
- Jaunos apbūves rajonus plānot tā, lai atvieglotu sociālo saskarsmi gan ar citiem līdzīga vecuma cilvēkiem, gan jaunām ģimenēm, kurās aug bērni;
- Nodarbināt veco paaudzi patiesi vajadzīgajā sabiedriskā darbā, lai viņi izjustu, ka ir citiem vajadzīgi un noderīgi.²¹

Sociālā darbinieka uzdevums būtu izprast veco cilvēku dažādību, sniegt katram klientam atbilstošu individuālu palīdzību, lai sekmētu viņa sociālo integrāciju, novērstu diskrimināciju un izolāciju.

²⁰ Kulbergs J., *Krīze un attīstība*, Liepājas pedagoģijas akadēmija, Liepāja, 1998, 78.lpp

²¹ Kulbergs J., *Krīze un attīstība*, Liepājas pedagoģijas akadēmija, Liepāja, 1998, 79.lpp

2.2 Sociālais faktors

Šajā nodaļā autore analizēs, kā vecos cilvēkus ietekmē sociālās izmaiņas, gan lomu maiņa, iespējams kādas lomas zaudēšana, ir bieža vientulības sajūta, uzmanības trūkums no apkārtējiem cilvēkiem, tuviniekiem, kā arī zems materiālais stāvoklis.

Nabadzības riskam ir pakļauti cilvēki pirmspensijas un pensijas vecumā. Populācijas novecošanās un tās iespaids uz darba tirgu un nodokļu nastu, rada nepieciešamību veidot vispirms akceptējošu un tolerantu attieksmi pret vecākās paaudzes cilvēkiem darba tirgū un sabiedrībā kopumā. Nepieciešams pēc iespējas mazināt pensijas un pirmspensijas vecuma cilvēku sociālo izolāciju un vecuma diskrimināciju darba tirgū. Pensijas un pirmspensijas vecuma cilvēkus pēc iespējas vairāk jāiekļauj sabiedrībā, veidojot mūžizglītības un profesionālās kvalifikācijas celšanas programmas. Svarīgi piedāvāt iespējas apgūt tās prasmes, kas šobrīd ir īpaši aktuālas – informācijas un komunikāciju tehnoloģiju lietošanas iemaņas un valodu prasmes.

Veca cilvēka sabiedriskais statuss ir viens no svarīgākajiem faktoriem, lai vecumdienās šie cilvēki justos labi. *Statuss – cilvēka vieta personu savstarpējo attiecību hierarhiskajā sistēmā. Sabiedrības sociālā struktūra sastāv no hierarhiski sakārtotu statusu kopuma, sākot ar augstāko un beidzot ar zemāko statusu.*²² Zaudējot darbu, cilvēks zaudē arī statusu, kādā atradās, laikā, kad strādāja. Ja pagātnē veca cilvēka statusu noteica viņa zināšanas, pieredze, kā arī atbilstošas sabiedrības tradīcijas, tad mūsdienās, pateicoties dažādiem informācijas avotiem, veca cilvēka statuss no šī viedokļa pazeminās. Viņš nav galvenais zināšanu avots, ar viņa domām nerēķinās. Ir krities viņa prestižs sabiedrībā. Veciem cilvēkiem sociālo lomu, amata, ietekmes un garīgās aktivitātes zaudējuma dēļ mainās vai pat sašaurinās interešu loks, mainās motivācija un mazinās paziņu loks. Sociālais stāvoklis un gaidas, kas ar to saistās, veido lomu. Profesionālo, vecuma, dzimuma, rases faktoru dēļ tiek gaidīts, ka indivīds darbosies noteiktā veidā. Izturēšanās atbilstoši lomām ienes prognozējamību mijiedarbībā ar apkārējiem cilvēkiem.²³ Autore uzskata, ka sabiedrība no veciem cilvēkiem gaida, to, ka viņi sēdēs mājās, un pildīs tikai vecvecāka lomu, bet patiesībā vecie cilvēki ir jāmotivē darboties tālāk un turpināt saglabāt un papildināt savu interešu loku, darbojoties aktīvi sabiedrības dzīvē.

Situācija izglītībā un tehnoloģiju attīstības progress šodienas jaunajai paaudzei liek justies pārākai par vecajiem. Traģisms, ka vecie cilvēki top nevajadzīgi tieši tad, kad ir uzkrājuši pieredzi un gudrību, ko nodot tālāk, bet sabiedrībai tuvredzīgi šķiet, ka tas nav vajadzīgs.

²² Pļavniece M., Škuškovnika D., *Sociālā psiholoģija pedagogiem*, Tālmācība Pedagoģijā, Rīga, Raka, 2002, 33.lpp

²³ Tūnala E., Vuorinens R., *Psiholoģijas pamati*, Cilvēka attīstības posmi, Rīga 1999 Zvaigzne ABC., 116.lpp

Nevajadzības izjūta sabiedrībā, konflikti ar tuvākiem cilvēkiem izraisa vientulības izjūtu. Vecs cilvēks var justies vientuļš gan ģimenes lokā, gan sabiedrībā kopumā, ja ir neizprasts. Bet varbūt tā nav vientulība, bet bailes no tās. Lai atraidītu vientulības izjūtas, vecie ļaudis var uzmacīgi pieprasīt sev uzmanību no apkārtējiem ģimenē, tas atkal izraisa citu neizpratni, turpinās attiecību samezglošanās un tādā veidā tiešām visi var sākt novērsties no vecā cilvēka, jo neizprot viņa paniku, bailes un vajadzību pēc emocionāliem kontaktiem, mīlestības, sevis atzīšanas.²⁴ Bieži vien vientulības izjūtas dēļ, vecie cilvēki ierodas pie sociālā darbinieka, lai vienkārši parunātos, vai arī, lai meklētu iemeslu, lai pastrīdētos un pieprasītu sev pienākošos pakalpojumus.

Augstais hronisko slimību līmenis, nabadzība un iespēju trūkums piedalīties sabiedriskajās aktivitātēs ir radījis situāciju, ka vairums veco cilvēku cīnās par izdzīvošanu tā vietā, lai vecumdienās vadītu pilnvērtīgu personisko un sabiedrisko dzīvi, kā tas notiek vairumā citu Eiropas valstu. Līdz ar to zaudē arī sabiedrība: pirmkārt - dzīves pieredzi un zināšanas, ko varētu sniegt vecie ļaudis, otrkārt - palielinās izmaksas par sociālo un veselības aprūpi, no kā varētu izvairīties, nodrošinot veselīgas vecumdienas.²⁵

Sociālajam darbiniekam jāprot sarunāties un uzklaut veco cilvēku, lai izraisītu viņā atvērtību, palīdzētu apzināties savas problēmas, kā arī saglabāt vai atjaunot sociālo lomu sabiedrībā. Īpaši redzeslokā ir jāpatur vientuļie cilvēki.

2.3 Fizioloģiskais faktors

Novecošanās procesā veciem cilvēkiem samazinās fizioloģiskās funkcijas. Vecie cilvēki ir fiziski novecojuši, progresē dažādas slimības, notiek izmaiņas vecu cilvēku sensorajā uztverē, piemēram, vājināts dzirdes asums, rodas redzes problēmas, fiziski ķermenis noveco. Novecošanās procesā rodas izmaiņas nervu sistēmā, kas saistītas ar garstāvokļa maiņām, nelīdzsvarotību.

Novecošanās ir bioloģisks process, kas raksturojas ar progresējošu un neatgriezenisku fizioloģisko funkciju zudumu, kā arī mirstības palielināšanos līdz ar vecumu. (Schal A., Weindruch, 1996).²⁶

Fizioloģiskās izmaiņas nosaka darbības mazināšanos. Tas daļēji iespaido arī vajadzību sfēras sašaurināšanos, piemēram, tiek apgrūtinātas pašaprūpes spējas. Liela nozīme ir

²⁴ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja* Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 283.lpp

²⁵ <http://old.sva.lv> skatīts 05.05.09

²⁶ <http://www.google.lv/search?hl=lv&q=noveco%C5%A1an%C4%81s+process+veciem+cilv%C4%93kiem&btnG=Mekl%C4%93t&meta> skatīts 03.01.09

imūnsistēmas darbības izmaiņām, kas nosaka mazāku spēju pretoties dažādām slimībām, piemēram, veciem cilvēkiem ir lielāka iespēja saslimt ar saaukstēšanās slimībām, kuru atveseļošanās process ir apgrūtināts.²⁷ Šajā periodā veciem cilvēkiem ir nepieciešama sociāla darbinieka palīdzība, jo sociālais darbinieks var palīdzēt ar dažāda veida pabalstiem medikamentu iegādei, ar aprūpi, un ieviešanu kādā no alternatīvajām aprūpes institūcijām.

Viena no biežākajām slimībām, kas ir veciem cilvēkiem ir Senīlā demence jeb vecuma plānprātība. Tā ir slimība, kas attīstās 60-80 gadu vecumā un kuras pamatā ir sklerotiskas izmaiņas smadzenēs. Sievietēm šī patoloģija attīstās biežāk nekā vīriešiem. Slimības sākums ir pakāpenisks, uz vecuma psihisko izmaiņu pamata. Vecais cilvēks pakāpeniski zaudē savas agrākās intereses dažādās dzīves jomās, pamazām zūd agrākās simpātijas un pieķeršanās paziņām un tuviniekiem, tie kļūst izteikti egoistiski. Patreizējie notikumi saista arvien mazāk, reizēm pat kaitina, tie tiek vērtēti kā sīki, pārejoši, tādi, kuriem nav vērts veltīt uzmanību, viņš arvien vairāk atgriežas pagātnē, to slavē, augstu vērtē. Veco cilvēku redzesloks arvien vairāk tiek ierobežots tikai ar savu personību, ar savu fizioloģisko vajadzību apmierināšanu. Slimnieki zaudē kauna un takta sajūtu, kļūst rupji, spītīgi, neapmierināti ar visu un visiem, pastāvīgi kritizē citus, ironizē, aizrāda. Tādas īpašības kā stingrība, noteiktība, apdomība, taupība, un mērķtiecība pastiprinās tādā mērā, ka kļūst līdzīgas karikatūrām. Citiem pārsvarā var būt labsirdība, eiforija un nosliece uz vienveidīgiem jokiem. Visas šīs īpašības bieži pavada viegla iespaidojamība un iespēja pakļaut. Vēlāk pastiprinās atmiņas zudums, spriešanas spējas pavājinās, pagātnes notikumus stāsta kā pašreiz notikušus un sevi izceļ kā galveno personu, no kuras daudz kas ir atkarīgs, reizēm kaut ko piedomā klāt līdz pašī sāk ticēt, ka tā ir bijis. Vienlaikus ar samērā izteiktām psihes izmaiņām var pilnīgi saglabāties ārējās uzvedības formas: sarunas laikā saglabā noteiktu izturēšanās manieri, lieto raksturīgus vārdus – parazītus, atsevišķus izteicienus, tiem ir dzīva mīmika, žesti. Samērā bieži ir miega traucējumi: tas ir virspusējs, ilgums var svārstīties no dažām stundām līdz pat 20 stundām diennaktī. Miega un nomodas ritms ir neregulārs un cilvēks spēj ļoti ilgi būt nomodā. Visi šie miega traucējumi var beigties ar pastāvīgu snaušanu. Vecuma plānprātība nenovēršami progresē un beidzas ar nāvi parasti no kādas pievienojušās slimības. Aprūpe ir saistīta ar kopšanu, pareizu kontaktēšanos, ar citu slimību novēršanu, bet reizēm ir nepieciešama regulāra novērošana un uzraudzība. Apkopjot šādu cilvēku ir jā rūpējas, lai apkārtnē būtu mierīga, lai nebūtu negatīvu kairinājumu, ar viņu jārunā skaidri, mierīgi, bet nevajag piekrist viņa aplamajiem uzskatiem, nevajag strīdēties un kaut ko viņam pierādīt, nevajag ļaut tukši

²⁷ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja* Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 276.lpp

plāpāt, jāvirza atpakaļ realitātē, visiem kopējiem jāizturas noteikti un vienādi pret šo slimnieku.

Otra visbiežāk piemeklētā veciem cilvēkiem ir Alcheimera slimība. Šī slimība daļēji saistīta ar iedzimtību un slimīgās izmaiņas atrodas galvenokārt deniņu daivā. Slimība sākas agri, 45-55 gadu vecuma un īsā laikā slimnieks aiziet bojā. Pēc 70 gadu vecuma šo slimību nediagnosticē. Slimības sākuma periodā rodas personības izmaiņas – slimnieki kļūst skopi, aizdomīgi, īgni, nevienam neuzticas, ir krāšanas mānija, sašaurinās interešu loks, zūd interese par tuviniekiem. Slimnieki zaudē paškritiku, var atbrīvoties dažādas dziņas (seksuālās, ēšanas), ir lielas emociju svārstības, tie ir neapbrīnināmi, reizēm agresīvi. Vēlāk pievienojas atmiņas traucējumi, orientācijas traucējumi, grūti diferencēt labo un kreiso pusi, pareizi uzrakstīt vārdus. Domāšana ir primitīva, zūd spriešanas spējas, pakāpeniski zaudē valodu, spēju veikt vienkāršākās iemaņas, nepazīst apkārtējos un reizēm arī sevi spogulī. Beigu periodā slimnieks guļ gultā, nespēj sazināties ar apkārtējiem un mirst no dažādām slimībām, kas papildus pievienojas (pneimonija u.c.). Aprūpes procesa sākuma periodā slimnieku ir jānovēro, lai tas nenodarītu ļaunumu sev un citiem garastāvokļa izmaiņu periodos, vēlāk ir nepieciešama pastāvīga uzraudzība un kopšana.²⁸ Ar šiem, veciem cilvēkiem, kuras piemeklējušas šīs slimības ir jāstrādā visvairāk, jo viņiem ir nepieciešama īpaša aprūpe, daudz uzmanības gan no apkārtējiem, gan no sociālā darba speciālistiem.

Aspekti, kas jāņem vērā, izstrādājot rīcības plānu vecu cilvēku aprūpei:

- garīgi traucējumi vecumā ir ārstējami;
- depresija ir nevis nespēks, bet ārstējama saslimšana;
- veciem cilvēkiem, kuriem konstatēta demence, ir tiesības uz pienācīgu dzīves kvalitāti;
- ja cilvēks gados kļūst nomākts vai aizmāršīgs – nepieciešams apmeklēt ģimenes ārstu;
- stigma (aizspriedumi) ir neobjektīvi un ierobežojoši;
- jebkurš cilvēks noveco, tāpēc, lai labāk izprastu veca cilvēka aprūpes vajadzības, nepieciešams domāt par to, kā pats aprūpes veicējs vēlētos būt aprūpēts, sasniedzot vecumu.²⁹

Sociālajam darbiniekam problēmas sagādā būt visu laiku tuvumā un uzraudzīt vecos cilvēkus, kam ir problēmas ar veselību un, kuri nevēlas iet dzīvot, kādā no aprūpes institūcijām. Veciem cilvēkiem, kam ir fizioloģiskās problēmas novecošanās laikā, ir nepieciešama vairāku speciālistu palīdzība, līdz ar to sociālajam darbiniekam ir jāveido

²⁸ www.mpic.lv/files/Vecs%20cilveks_Leonardo-MPIC.doc skatīts 25.04.09

²⁹ http://www.sva.gov.lv/lv/garigaveseliba/paldzbasunap/?glo_template=textver skatīts 30.04.09

sadarbība ar vairākām institūcijām, speciālistiem, lai kopīgi varētu uzlabot veco cilvēku sociālo funkcionēšanu. Daļa veco cilvēku ir ļoti prasīgi, līdz ar to viņi var būt neiecietīgi, agresīvi, negatīvi noskaņoti pret apkārtējiem, kas vēlas palīdzēt veciem cilvēkiem.

3. SOCIĀLIE PAKALPOJUMI VECIEM CILVĒKIEM

Sociālā darbinieka loma mūsdienu sabiedrībā ieņem ar vien nozīmīgāku vietu, arvien vairāk ir klienti, kuri paši netiek galā un ir spiesti lūgt palīdzību. Vieni no šādām klientu grupām ir vecie cilvēki, jo viņi lielākoties ir vientuļi un nespēj par sevi parūpēties. Viena no galvenajām problēmām vecam cilvēkam ir akceptēt novecošanu, sava fiziskā un psihiskā potenciāla samazināšanos. Vienai daļai rodas veselības depresijas, kad cilvēks nespēj samierināties ar veselības stāvokļa pasliktināšanos; sekmīgas adaptācijas gadījumā - spēja baudīt dzīvi par spīti veselības izmaiņām.

3.1 Aprūpes pakalpojumu organizēšana un to sniegšana

Sociālajiem darbiniekiem ir dažādas lomas sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanā veciem cilvēkiem. Sociālie darbinieki ir cieši saistīti ar visiem prakses līmeņiem – gan tiem, kas attiecas uz individuālo un kopienas darbu ar vecajiem cilvēkiem, gan sociālā darba vadīšanas un politikas plānošanu.³⁰

Viens no veco cilvēku visvairāk pieprasītajiem pakalpojumiem ir dažādi aprūpes pakalpojumi. Tā var būt gan aprūpe mājās, gan institucionālā aprūpe. Tradicionāli veci cilvēki tiek uzskatīti par slimiem, nepievilcīgiem, nekompetentiem, neefektīviem, lēnīgiem, skopiem, nabadzīgiem, vientuļiem, kuriem nepieciešama citu cilvēku sabiedrība, uzmanība.

3.1.1 Aprūpe mājās

Jebkuras aprūpes svarīgākais uzdevums ir pēc iespējas ilgāk saglabāt veca cilvēka fizisko un psihisko veselību, sociālo labklājību. Lai sociālais darbinieks pilnvērtīgi varētu strādāt, ir jāiegūst pacienta uzticība, labvēlīga attieksme. Sākot darbu ir jāiepazīstas ar pašreizējo veselības stāvokli, ar ģimenes apstākļiem, materiālo nodrošinājumu, sociālo stāvokli. Visas iegūtās ziņas ir izmantojamas tikai paša cilvēka vajadzībām, tās nedrīkst izpaust citiem, īpaši, ja vecais cilvēks dzīvo pansionātā. Ja cilvēks zaudē uzticību sociālajam darbiniekam, tad viņš zaudē drošības sajūtu, kas, savukārt rada neuzticēšanos visās jomās, kaprīzumu u.c. Kad sociālais darbinieks kontaktē ar veco cilvēku, būtu vēlams iejusties viņa stāvoklī, kas palīdzētu izprast, klienta problēmu, gaidas no sociālā darbinieka.

³⁰ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja* Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 272.lpp

Visvairāk rūpju sagādā vientuļie, vecie cilvēki mājās, kas nespēj sevi ne apgādāt, ne aprūpēt, bet uz pansionātiem atsakās iet. Grūtības ir arī tad, ja pacients ir gulošs, bet visiem ģimenes locekļiem ir jāstrādā. Lai šādiem cilvēkiem nodrošinātu aprūpi mājās, ar iesniegumu ir jāgriežas savā pašvaldībā, kas noslēgs līgumu ar konkrētu aprūpētāju un maksās tam par kopšanu. Latvijā vispār, bet lielajās pilsētās it īpaši, ir ļoti daudz vecu cilvēku, kam būtu nepieciešama vai vēlama aprūpe mājās, bet to nodrošinājums ir minimāls (niecīga samaksa, nevēlēšanās un neprasmē strādāt ar šiem cilvēkiem). Reizēm vecajam cilvēkam mazāk ir vajadzīga kāda materiāla palīdzība, bet gan dzīvs cilvēks ar ko parunāties. Šādos gadījumos vēlams kādai sabiedriskai organizācijai nodrošināt kontaktus ar šādu pacientu.

Vientuļi, veci cilvēki, kuriem nav tuvinieku, ir būtiska sabiedrības daļa. Kā viņu dzīvi padarīt ja ne laimīgu, tad cilvēka cienīgu un paciešamu, par to pēdējā laikā tiek daudz runāts.

Veco ļaužu aprūpe – sociālās palīdzības veids; vecu cilvēku vajadzību apmierināšana atbilstoši tām izmaiņām, kuras notiek viņu veselības, psiholoģiskajā un sociālajā jomā. Veselības jomā veco ļaužu aprūpe ir saistīta ar medicīnisko un higiēnisko aprūpi, rehabilitāciju, speciālu palīgierīču izmantošanu. Psihosociālajā jomā – ar saskarsmes grūtību, vientuļības, mazvērtības sajūtas pārvarēšanu. Sociālā statusa izmainīšanu. Aprūpe tiek organizēta gan mājas apstākļos, gan sociālās institūcijās – dienas centros un pansionātos.³¹

Jauna tendence ir nevis pakalpojumu sniegšana institūcijās, tas ir, nevis vecu ļaužu ievietošanu pansionātos, bet alternatīvi sociālie pakalpojumi, kurus nodrošina sociālie darbinieki attiecīgo cilvēku dzīvesvietās. Turklāt sagatavot sociālo darbinieku ir lētāk nekā ārstu, klīnisko psihologu, psihoterapeitu un citu palīdzošo profesiju speciālistus. Sociālajiem darbiniekiem par labu liecina arī tas apstāklis, ka viņi labāk pārzina sociālo likumdošanu, cilvēku dzīves apstākļus un iespējas – sociālos resursus, nevalstisko organizāciju piedāvāto atbalstu utt. Kopumā viņi var palīdzēt daudz efektīvāk.³² Ir ļoti daudz veco ļaužu, kuri ir vientuļi, kuriem varbūt ir bērni, bet ir pazudis savstarpējais kontakts vienam ar otru.

Aprūpe mājās — pakalpojumi mājās pamatvajadzību apmierināšanai personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ nevar sevi aprūpēt.³³

Veicot aprūpi mājās ir jānoskaidro klienta vajadzības, jo aprūpējamajiem cilvēkiem ir ļoti dažādas vajadzības - sākot ar malkas skaldīšanu, mājas uzkopšanu, līdz pat ikdienas higiēnas aprūpei. Veciem cilvēkiem ir ļoti svarīgi, lai viņiem pēc iespējas ilgāk būtu iespēja atrasties savā ierastajā vidē, jo viņiem citādi var rasties neuzticība, baiļu sajūta, depresija, ir grūti adaptēties šajā vecumā jaunās vietās.

³¹ Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, SDSPA, „Attīstība”, Rīga, 2000, 232.lpp

³² Lasmāne, Z., *Sociālais darbs kā profesionālā karjera Latvijā*, SDSPA „Attīstība”, Rīga, 2001, 33.lpp.

³³ <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68488> skatīts 10.12.08 Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

Šiem, veciem cilvēkiem, kas vēlas un, ir pat nepieciešama, aprūpe mājās, liels atbalsts sociālajiem darbiniekiem ir brīvprātīgie palīgi. Tad arī sociālais darbinieks spētu kvalitatīvāk pildīt savas funkcijas attiecībā pret veciem cilvēkiem.

Brīvprātīgais – jebkura persona, kas ziedo savu laiku, parasti bez apmaksas, lai palīdzētu. Brīvprātība var būt balstīta uz palīdzību cilvēkiem, ziedojot vienu dienu vai pāris stundu katru dienu vai nedēļu. Tā šo definīciju skaidro, ASV Miera korpusa definīcija, 1999.gads. Savukārt, brīvprātīgā darba ētikas kodekss brīvprātīgo darbinieku skaidro – brīvprātīgais var būt jebkurš cilvēks neatkarīgi no dzimuma, izcelsmes, nacionalitātes, reliģiskās piederības, politiskajiem uzskatiem, vecuma un veselības stāvokļa. Katram, kas to vēlas, ir tiesības būt par brīvprātīgo darbinieku. Brīvprātīga darbība dod iespējas izmantot savas spējas un pieredzi, attīstīt intereses, ietekmēt sabiedrībā notiekošās izmaiņas un būt iesaistītam tajās.³⁴

Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca brīvprātīgo skaidro – sociālajā darbā neiesaistīta persona, kas savā brīvajā laikā ļauj sociālajam darbiniekam to iesaistīt klienta sociālās problēmas risināšanā, par to nesaņemot atlīdzību. Brīvprātīgais veido sociālā darba personālos resursus. Tā kā brīvprātīgajam nepastāv juridiskā atbildība par viņa darbību, tad brīvprātīgais pats var brīvi noteikt, kādā veidā un cik bieži piedalīties sociālās problēmas risināšanā. Brīvprātīga sociāla darbība var notikt arī bez saskares ar sociālo darbu, bet par sociālā darba resursu kļūst tie brīvprātīgie, ko sociālais darbinieks tieši vai netieši iesaista sociālās problēmas risināšanā. Netieša iesaistīšana nozīmē to, ka sociālais darbinieks nestrādā tieši ar brīvprātīgo, bet izmanto kādas institūcijas pakalpojumus. Turpretī tieša iesaistīšana ir tad, ja sociālais darbinieks dibina brīvprātīgo grupas sociālās palīdzības sniegšanai saviem klientiem. Sociālajam darbiniekam brīvprātīgais jāuzlūko kā sabiedrotais problēmas risināšanā, jāatbalsta morāli un ar padomiem un attiecības jāveido tā, lai abi optimāli darbotos kopīgā mērķa sasniegšanā.³⁵ Sociālajam darbiniekam un brīvprātīgajiem ir ļoti daudz lomu, kas sakrīt, piemēram, nesakrīt tikai palīdzības procesa plānotāja loma, sociālā gadījuma vadītāja loma, tieši tāpēc, pēc autores uzskatiem, sociālajam darbiniekiem ir nepieciešama brīvprātīgā darbinieka palīdzība, kas darba kvalitāti noteikti uzlabotu attiecībā pret veciem cilvēkiem, īpaši, ja, šiem, veciem cilvēkiem ir nepieciešama aprūpe mājās. Veciem cilvēkiem ir ļoti svarīgi, lai viņiem pēc iespējas ilgāk būtu ierastā vide, jo viņu vecumā ir ļoti grūti adaptēties jaunos dzīves apstākļos, pārmaiņās.

Sociālā darbinieka uzdevums ir gan risināt jautājumu par ievietošanu pansionātā, dienas aprūpes centrā, grupu dzīvokļos, vai arī saglabāt aprūpi mājas apstākļos, bet vienojoties ar

³⁴ Skubiņa, V., *Brīvprātīgie sociālajā darbā*, mācību metodiskais līdzeklis, SDSPA „Attīstība”, Rīga, 2001

³⁵ Siļņeva L., *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*, Rīga, SDSPA „Attīstība”, 2000, 39.lpp

klientu par abpusējo sadarbību un pienākumiem. Nereti veciem cilvēkiem ir nepieciešama pārtikas piegāde uz mājām, kas reizēm, īpaši lauku sociālajam darbiniekam ir jādara pašam.

3.1.2 Institucionālā aprūpe

Ir ļoti liela vecu cilvēku daļa, kuriem ir nepieciešama aprūpe ārpus mājām, piemēram, tie var būt - pansionāti, slimnīcas, aprūpes centri.

Visbiežāk ir grūtības pierast pie kopdzīves ar citiem aprūpes institūciju iedzīvotājiem, istabas, palātas biedriem, bet, ja cilvēks pirms tam jūties vientuļš un atnācis labprātīgā uz sev vēlamu institūciju, tad adaptācija notiek visai viegli, iestāšanās pansionātos nozīmē arī dzīves vietas maiņu – cilvēkam ir jāmaina savi vecie ieradumi, viņš vairs nav noteicējs, zaudē savu neatkarību.³⁶

Izdalās divu veco cilvēku grupas, kuras izvēlas, vai gluži pretēji neizvēlas dzīvot pansionātos. 1. cilvēki, kuri iestājušies pansionātā labprātīgi. Parasti šiem cilvēkiem pirms tam bijušas nopietnas veselības problēmas, bieži vien viņi vēlējušies būt neatkarīgi no ģimenes vai gribējuši dzīvot kopā ar citiem cilvēkiem, saņemt pakalpojumus, vēlējušies neapgrūtināt tuviniekus, bērnus. 2. cilvēki, kuri nelabprāt iestājušies pansionātā. Parasti to ir noteikuši kādi ārējie apstākļi, piemēram, strauja veselības stāvokļa pasliktināšanās. Ja šo cilvēku bērni materiāli vai fiziski nav spējīgi viņus aprūpēt, tad viņi ir spiesti aiziet uz pansionātu. Lielai daļai šīs grupas cilvēku uzskats, ka pansionāts ir „vieta, kur nomirt”, „cietums”.³⁷

Veco ļaužu pansionāts- sociālās aprūpes institūcija, kurā uzņem pensijas vecuma personas un I un II grupas invalīdus, kam veselības stāvokļa dēļ nepieciešama sociālā un medicīniskā aprūpe. Veco ļaužu pansionāts nodrošina vecos ļaudis ar dzīvojamo platību, apģērbu, ēdināšanu, medicīnisko aprūpi, organizē kultūras pasākumus, palīdzību individuālu sociālo problēmu risināšanā, juridisku palīdzību, kā arī garīgo aprūpi atbilstoši konfesionālajai piederībai. Ja persona vēlas dzīvot ārpus pansionāta, to izraksta vai arī uz mēnesi veco ļaužu pansionātu var atstāt bez izrakstīšanas.³⁸ Taču par aprūpes institūciju pakalpojumiem ir jāmaksā liela daļa pašiem iedzīvotājiem, tas ir veciem cilvēkiem. Ministru kabineta noteikumi Nr. 396 *Noteikumi par kārtību, kādā tiek apmaksāta personu uzturēšanās sociālās aprūpes iestādēs*. Likuma 6.punkts nosaka „Sociālās aprūpes iestāde katru mēnesi ne vēlāk kā nākamajā darba dienā pēc pensijas vai pabalsta ieskaitīšanas pamatbudžeta kontā izmaksā personai vai ieskaita depozītu kontā starpību starp pensijas vai pabalsta apmēru un

³⁶ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 114.lpp

³⁷ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 113.lpp

³⁸ Siļņeva L., *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*, SDSPA „Attīstība”, Rīga 2000, 232.lpp

uzturēšanās maksas apmēru, bet ne mazāk kā 15% no pensijas vai pabalsta apmēra." ³⁹ Tātad 75% veciem cilvēkiem ir jāapmaksā pašiem, taču viņi zina par ko maksā, tā galvenokārt ir aprūpe, un apziņa, ka neesi viens, par tevi rūpējas.

Arī slimnīcās, kurās ir ievietoti veci cilvēki, galvenokārt, ir nepieciešama tieši medicīniskā palīdzība, taču arī slimnīcās ir sociālie darbinieki, kas šiem cilvēkiem palīdz izskaidrot situāciju par samaksām, par dažādiem pabalstiem, par slimnīcas personālu, pie kura ārsta, kad jāiet, palīdz aizklūt, ja tas ir nepieciešams, un citām institūcijām, un cita veida palīdzību.

Slimnīcā sociālo darbinieku asociē ar sociālo aprūpi, kas nav adekvāti profesionālajam sociālajam darbam ar specializāciju medicīnā, ko veic slimnīcu sociālie darbinieki ar izglītību medicīnā un sociālajā darbā. Šis darbības lauks ir daudz plašāks, jo prasa plašas zināšanas abos virzienos gan arī lielāku ieguldījumu, novērtējot pacienta un viņa ģimenes bio – psiho – sociālās funkcionēšanas spējas, gan plānojot un piemērojot kādu no psihosociālās terapijas metodēm konkrētā problēmas situācijā. Jānoskaidro un jāizprot ne tikai pacienta stāvoklis, prognozes, un aprūpes iespējas, bet arī katra konkrētā klienta spējas saņemt palīdzību sociālās sistēmas un likumdošanas ietvaros, lai varētu plānot tālākās palīdzības iespējas. Iejaukšanās klienta problēmas situācijā ir īslaicīga, maksimāli izmantojot visus pieejamos resursus, ar mērķi sasniegt labāko iespējamo risinājumu katrā konkrētā gadījumā. Sociālais darbs paredz ne tikai sociālās aprūpes pakalpojumu koordināciju, bet arī psihosociālu palīdzību klientiem, kas slimnīcā ir pacients un viņa tuvinieki, kā arī starp profesionāļu komandas dalībnieki. Tā gan ir informācija un izpratnes veidošana, atbalsta sistēmas stiprināšana un paplašināšana, gan psiho emocionāls un sociāls atbalsts problēmas situācijā iesaistītām personām, psihosociāla palīdzība kritiskā situācijā nonākušajiem. ⁴⁰ Slimnīcā ir īpaša sociālā vide, kurā katrs pacients ienāk ar gaidām pēc profesionālas rīcības, uzmanības un labas attieksmes. Autore uzskata, ka sociālajam darbiniekam ir jābūt ļoti kompetentam savā profesijā, īpaši jau darbā ar veciem cilvēkiem, jo ļoti svarīga ir emocionālā saikne ar klientu, šajā gadījumā ar vecu cilvēku, jo viņiem ir grūtāk uzticēties citiem cilvēkiem, sociālajam darbiniekam ir jāievēro arī ētikas principi :

- Katrs cilvēks ir vērtīgs;
- Katram cilvēkam ir tiesības uz pašrealizāciju, netraucējot citiem;
- Sociālais taisnīgums;
- Ar savām zināšanām un prasmēm palīdzēt cilvēkiem;
- Nepieļaut klientu diskrimināciju;

³⁹ <http://www.likumi.lv/doc.php?id=40929&from=off> skatīts 21.11.08

⁴⁰ Avotiņa V., *Slimnīcas ziņas, Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca*, 2008, Nr. 2 (21) 16.lpp

- Ievērot cilvēktiesības;
- Konfidencialitāte;
- Darboties klientu interešu labā, ņemot vērā citu pušu intereses;
- Respektēt klientu atbildību par problēmas risināšanu;
- Neizmantojot tādu spēku atbalstu, kas apspiež cilvēkus.⁴¹

Sociālā darbinieka vērtība ir klients, ja nebūtu klienta, nebūtu arī sociālā darba profesijas un darbs, tāpēc sociālajam darbiniekam pret klientu ir jāizturas ar cieņu, ievērojot visus sociālā darba ētikas principus.

Sociālajam darbiniekam slimnīcās ir jānovērš saimnieciskie, sadzīves un psiholoģiskie šķēršļi, kas traucē atveseļošanos veciem cilvēkiem, un jā rūpējas par tuvāko laiku pēc pacienta izrakstīšanas. Bieži vien pēc izrakstīšanas no stacionāra sociālo apstākļu dēļ ārstnieciskais efekts zūd, tāpēc palīdzēt var tikai sociālais darbinieks. Sociālie darbinieki strādā ar tā saucamām sociālām minoritātēm: bezdarbniekiem, pensionāriem, nabagiem, bezpajumtniekiem, cietumniekiem, imigrantiem, jauniešiem, šķirteniem, kā arī alkoholiķiem, narkomāniem, garīgi slimiem, invalīdiem. Īpaša aprūpes kategorija varētu būt vientuļie un nomāktie ļaudis. Sociālā darbinieka galvenais uzdevums ārstniecības iestādē ir:

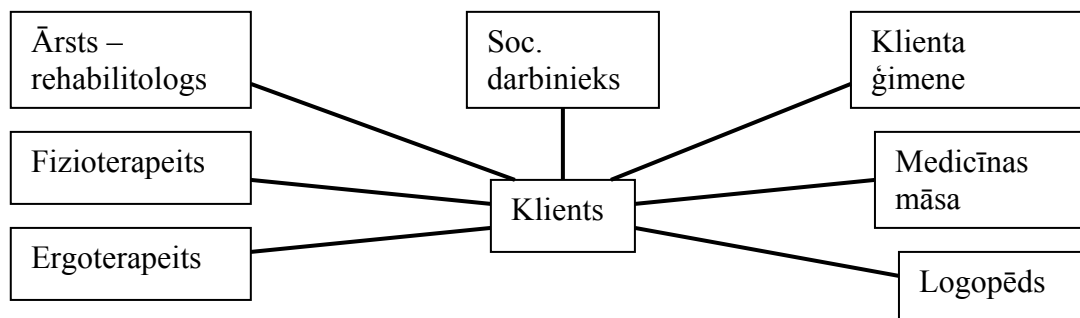
- Meklēt kopā ar pacientu, viņa ģimeni un radniekiem apmierinošu sociālo un krīzes situāciju risinājumu;
- Reaģēt uz pacientu vai radnieku, ārstu un slimnīcas personāla, privāto un sabiedrisko organizāciju vēlmēm;
- Kļūt par starpnieku starp profesionāļiem – advokātu, notāru, ārstu, garīdznieku, psihologu u.c.;
- Sniegt padomu ārstēšanas laikā radušos sociālos, tiesiskos un apdrošināšanas jautājumos;
- Piedāvāt individuālas, laulāto un ģimenes konsultācijas.

Par galvenajām darba metodēm jāuzskata konsultācijas, krīžu terapiju, darbu grupās, rehabilitācijas un pašpalīdzības organizēšanu, ģimenes terapiju, psihosociālo darbu, izglītošanu un pārraudzību.⁴² Sociālais darbinieks ir galvenais koordinators. Sociālais dienests parasti slimnīcā ir neatkarīga nodaļa, ko finansē pašvaldība un kas pārdod savus pakalpojumus slimnīcai. Sociālais darbinieks var strādāt tieši nodaļā. Slimnīcās ļoti izteikts ir starpprofesināļu komandas darbs. Veciem cilvēkiem ir ļoti daudz izplatītu slimību, tajā skaitā arī insults, pēc kura ir ļoti daudz jāstrādā daudziem speciālistiem, tajā skaitā arī sociālajam darbiniekam.

⁴¹ Zemīte Ē., *Sociālā darba pamati*, SDSPA Rīga, 2003, 148.lpp

⁴² Pļaviņš M., *Latvijas ārsti*, Rīga, 1997, Nr. 10, 636.lpp

Speciālistu nepieciešamība klientiem slimnīcās

1.attēls Kalniņa G., *Latvijas māsa*, 2008, Nr. 7 20.lpp

Neatkarīgi no tā vai vecs cilvēks atrodas mājas aprūpē, kur pie viņa nāk sociālais darbinieks, vai atrodas sociālās aprūpes institūcijās, sociālajiem darbiniekiem ir jānodrošina šiem cilvēkiem atbilstoša dzīves kvalitāte, aprūpe, īpaši jau tad, ja šiem vecajiem cilvēkiem nav neviena radnieka, tuva cilvēka, kas spētu parūpēties par šiem cilvēkiem, kas ir īpaša un specifiska sociāla grupa sabiedrībā.

3.2.Paliatīvā aprūpe

Paliatīvā aprūpe mūsdienās paliek arvien aktuālāka, par to tiek sniegta plašāka informācija, kā arī tās pieejamība. Paliatīvā aprūpe ir aktīva, visaptveroša tādu pacientu aprūpe, kuriem radikālas terapijas iespējas ir izsmeltas. Tās mērķis ir nodrošināt pacientiem un viņu ģimenēm labu dzīves kvalitāti. Sāpju un citu simptomu noņemšana, psiholoģisku, sociālu un garīgu problēmu risināšana jāveic vienotas aprūpes sistēmas ietvaros.⁴³ Paliatīvā aprūpe ir cieši saistīta ar cilvēku nāvi, ar aprūpi, ar vientulību, ar zaudējumu.

Sociālajam darbiniekam darbs paliatīvā aprūpē ir jābūt saistītam ar ārsta un medicīnas darbu, risinot pacientu sociālās un psiholoģiskās problēmas. Mājas aprūpē sociālajam darbiniekam var būt galvenā nozīme. Pacients atrodas mājās pēc kropļojošām operācijām, ar pārvietošanās ierobežojumiem, bez apgādniekiem piederīgiem, atstumts no ģimenes. Var būt

⁴³ http://www.veezis.lv/index.php?event=document&document_id=118 skatīts 10.12.08 Latvijas pretvēža apvienība

nelabvēlīgi ģimenes apstākļi, alkoholisms un narkomānija. Sociālam darbam jābūt patstāvīgam, bet reizē saistītam ar medicīnisko paliatīvo aprūpes dienestu. Sociālam darbiniekam ir jāpalīdz regulēt darba devēja un pacienta savstarpējas attiecības, jāpalīdz saņemt jurista pakalpojumus klientiem, ja nepieciešams, organizēt transporta pakalpojumus, izsaukt ārstu, medicīnas māsu, garīdznieku.⁴⁴ Sociālam darbiniekam ir ļoti daudz funkciju, kas jāpilda strādājot paliatīvā aprūpē, galvenā no tām ir, palīdzēt nodrošināt veciem cilvēkiem kvalitatīvus pēdējos dzīves gadus, un likt justies labi.

Paliatīvā aprūpē ir pamatnoteikumi sociālam darbam, kas ir: 1. cilvēks sabiedrībā jāuzskata par ekonomisku un garīgu vērtību, ar noteiktām sociālām attiecībām un savstarpējiem pienākumiem modelī: cilvēks - ģimene - sabiedrība. 2. sociālais darbinieks palīdz risināt aprūpējamā cilvēka un viņa piederīgo sociālās un psiholoģiskās problēmas stacionāru, paliatīvo nodaļu, hospisa un mājas aprūpes programmu un sistēmas ietvaros. 3. Sociālais darbinieks pārstāv aprūpējamā cilvēka intereses dažādās valsts un privātās instancēs. 4. Paliatīvās aprūpes mērķis ir uzlabot pacienta un viņa piederīgo dzīves kvalitāti, līdz ar to visas sabiedrības psihosociālo veselību. Sociālais darbs, kas nav saistīts ar medicīnu, bet funkcijas, kas jāpilda strādājot ar veciem cilvēkiem.

- Palīdz risināt emocionālas, garīgas, materiālas un juridiskas kopjamā klienta un viņa piederīgo problēmas;
- Mazina pacienta vientulību, bailes no nāves, palīdz viņam rast pašreizējā stāvokļa skaidrojumu;
- Sabiedrība sociālā darbiniekā saskata pārstāvi, kas izmanto esošās iespējas, lai palīdzētu pacientam un viņa piederīgajiem risināt dažādas sociālas problēmas atbilstoši pastāvošai likumdošanai, piemēram, gūt materiālu palīdzību no valsts iestādēm, organizēt labdarības pasākumus, lai atbalstītu aprūpējamo cilvēku. Dažreiz sociālajam darbiniekam jārisina ļoti sarežģīti sociālie uzdevumi ar smagu emocionālo slodzi, piemēram, cik daudz informācijas sniegt pacientam, viņa bērniem, un piederīgiem. Svarīgs veids, ir kā to pateikt.
- Sniedz praktisku palīdzību dažādos jautājumos, piemēram, nokātot testamentu, kārtējos maksājumus, ievilkt mājā tālruni. Palīdz kārtot attiecības ar radniekiem. Pēc klienta nāves palīdz viņa piederīgiem pārvarēt emocionālo spriedzi, krīzes situāciju.

Krīze – (grieķu val. Krisis) nozīmē izšķirošu pagrieziena, pēkšņu pārmaiņu, liktenīgu pārrāvumu.⁴⁵

⁴⁴ Sosārs V., Sociālais darbs paliatīvā aprūpē, *Latvijas ārsti*, 1996, Nr. 7-8 566.lpp

⁴⁵ Kulbergs J., *Krīze un attīstība*, Liepājas pedagoģijas akadēmija, Liepāja, 1998, 13.lpp

- Iesaistīšanos paliatīvās aprūpes darba grupā. Katram darbiniekam grupā ir savs uzdevums: ārsts un medicīnas māsa veic medicīnisko darbu, sociālais darbinieks risina sociālos jautājumus, konsultanti – specifiskus jautājumus (piemēram, ķirurga konsultācija asiņošanas gadījumā, baznīcas pārstāvis risina ar reliģiju saistītus jautājumus, brīvprātīgie veic aprūpi sociālā darba ietvaros. Visi darbinieki kopā veido paliatīvo (medicīnisko, sociālo un garīgo) pacienta un viņa piederīgo aprūpi.⁴⁶

Sociālais darbinieks nepalīdz klientam mazināt fiziskas sāpes, nepārsien brūces, nepiedāvā reliģiskus rituālus. Sociālā darbinieka darbības ievirzi nosaka pacienta un viņa piederīgo psihosociālas vajadzības. Sociālais darbs noris organizētas paliatīvās aprūpes sistēmas ietvaros. Tā uzdevums ir mazināt sekas, kādas izraisa aprūpējamā cilvēka slimība un nāve. Sociālam darbiniekam jāzina, kādas ir sociālās aprūpes iespējas un nodrošinājums.

Jebkurš jauns process vai darbība izraisa cilvēkā sasprindzinājumu. Viņš baidās, ka visas šīs ērtības pēc viņa nāves paliks citiem, un viņi gūs labumu no tā. Sāpes neizraisa tieši fiziskā nāve, bet tas, ka tiks zaudētas ērtības, bailes, ka citi no tā gūs labumu, ka dzīvē nav izdarīts nekas labs, bet tagad ir jau par vēlu.⁴⁷ Arī vecie cilvēki baidās no nāves, kā arī baidās zaudēt kādu no tuviniekiem, īpaši jau savu dzīvesbiedru, jo nepamet sajūtu, ka paliksi viens, taču ir arī cilvēki, kas savu nāvi gaida, un ir visu nepieciešamo, jau sagatavojis, lai apkārtējie bez raizēm apglabātu.

Lielākā daļa cilvēku, tuvojoties nāves sliekšnim, vēlas, lai viņiem būtu iespēja lemt par savu dzīvi un nāvi. Tādējādi daži cilvēki grib pabeigt iesākto darbu; citiem ir vajadzīgs laiks, lai atrisinātu savas problēmas un konfliktus, t.i., sakārtot savu dzīvi. Citi savukārt domā par savas nāves brīža atvieglināšanu – kā panākt lai nāve būtu pēc iespējas vieglāka un nesāpīga. Ir veci cilvēki, kas noliedz savas nāves esamību, tas īpaši ir gadījumos, kad vecs cilvēks savā vecumā uzzina par kādu neārstējamu slimību, tomēr noliegšana parasti ir tikai laicīga aizsardzība, kuru gala rezultātā nomaina pieņemšana.⁴⁸ Ģimenes attiecībām arī ir liela loma novecošanas procesā. Smagi var iespaidot laulātā drauga nāve. Pēdējā gadsimta laikā ir krasi izmainījies priekšstats par ģimenes galvas lomu, mokoša ir vecā cilvēka vientulība vispār un vēl smagāka ir vientulība savā ģimenē, noslēgšanās sevī, nesaskaņas starp ģimenes locekļiem, vecā cilvēka ignorēšana, nerēķināšanās ar viņa vajadzībām. Zaudējums katra cilvēka dzīvē var ienākt dažādi – šķiršanās, mantas vai darba zaudējums, tomēr nav lielāka zaudējuma par tuva cilvēka nāvi (vecāku, māsas, brāļa, dzīvesbiedra, radnieka). Dzīves stresa reitingā šis zaudējums ierindojas pirmajā vietā, īpaši jau dzīvesbiedra vai bērna nāve. Sociālajam

⁴⁶ Sosārs V., Sociālais darbs paliatīvā aprūpē, *Latvijas ārsts*, 1996, Nr. 7-8 566.lpp

⁴⁷ http://www.reikinet.lv/home/menu_188/topic_188/story_868/ Par nāvi, skatīts 12.12.08

⁴⁸ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 145.lpp

darbiniekam ir jābūt klāt pie šiem cilvēkiem, īpaši tad, ja veciem cilvēkiem, nav citu cilvēku ar kuru pavadīt pēdējos dzīves brīžus. Vairums psihologu uzskata, ka mirstošajam ir jāzina, kas viņu sagaida, tāpēc ir svarīgi ar šiem cilvēkiem visu laiku runāt un uzturēt kontaktus. Ir izdalītas 4 priekšrocības, kas sekmētu aizgājēja nāvi:

1. mirstošais var aiziet no dzīves saskaņā ar savu pārliecību, kā tam būtu jānotiek;
2. viņam var būt iespēja pabeigt kādu darbu vai uzdevumu, atstāt testamentu vai norādījumus palicējiem, viņš var piedalīties apspriešanā, kas saistītās ar bērnu ceremoniju un apglabāšanu;
3. mirstošajam ir iespēja padomāt, vai tikties ar cilvēkiem, kas viņa dzīvē ir bijuši nozīmīgi;
4. mirstošajam rodas izpratne par to, kas notiek ar viņa ķermeni un ko veic medicīniskai personāls.⁴⁹

Nespēja dalīties ar citiem un sociālā izolācija ir nomācoša un modina bailes. Piederīgajiem varbūt ir par grūtu mirstošajam stāstīt par savām jūtām. Ārsts un pārējais personāls labprāt nodarbojas vienīgi ar medicīniski tehniskiem pienākumiem un mirstošā vientulība pieņemams vēl vairāk. Izolāciju vēl pastiprina spēcīgie pretsāpju un nomierinošie līdzekļi. Veci cilvēki lieto daudz un dažādus medikamentus vienlaicīgi, pie tam bieži paši uz savu roku, bez ārsta nozīmējuma, kas var pasliktināt organisma vispārējo stāvokli un veicināt dažādu sarežģījumu rašanos. Jāatceras, ka veciem cilvēkiem medikamentu iedarbība bieži ir atšķirīga (stiprāka, vājāka, savādāka). Cilvēki savu dzīvi parasti beidz dažāda veida aprūpes iestādēs, nereti savās dzimtajās mājās. Gan pētījumi, gan citi novērojumi liecina, ka nāvei atnākot, apkārtējie apstākļi ne vienmēr ir cilvēka cienīgi, to pat var nosaukt par nāves nolaupīšanu mirstošajam. Cilvēks mirst pilnīgi viens, bez iemesla sazāļots ar pretsāpju un miega līdzekļiem. Šķiet kā tā ir kāda nerakstīta likuma izpausme, kādēļ nāvi un miršanu pūlas, cik vien iespējams iznīdēt, gluži tāpat, kā to dara ar lipīgu slimību baciļiem.⁵⁰

Sociālā izolācija – cilvēku brīvprātīga vai piespiedu izolācija no sociālas vides. Process, kurā indivīdi vai grupas tiek pilnībā vai daļēji izslēgti no iekļaušanās sabiedrībā, kurā tie dzīvo.⁵¹ Veciem cilvēkiem ir ļoti svarīgi saglabāt savu statusu sabiedrībā, vai vismaz iespēju darboties sabiedrībā, kaut vai pasākumu apmeklēšana, iesaistīšanās sabiedrības darbos. Sociālajam darbiniekam jāuztur sadarbība ar baznīcu, nevalstiskajām organizācijām, ārstniecības iestādēm un citām organizācijām, kas palīdzētu meklēt daudzpusīgas iespējas palīdzības sniegšanā veciem cilvēkiem, kas ir paliatīvā aprūpē.

⁴⁹ Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 148.lpp

⁵⁰ Kulbergs J., *Krīze un attīstība*, Liepājas pedagoģijas akadēmija, Liepāja, 1998, 80.lpp

⁵¹ Siļņeva L., *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*, SDSPA „Attīstība”, Rīga 2000, 192.lpp

3.3 Brīvā laika organizēšana

Aktuāls ir veca cilvēka aizņemtības jautājums – mainās tādi jēdzieni kā brīvdienas, brīvais laiks, atpūta, nodarbinātība, izvēles brīvība. Daļai pensionāru katra diena mēdz būt kā brīvdiena, bet viņš nezina, ko ar šo brīvību darīt. Te ļoti daudz var palīdzēt un arī palīdz sociālie dienesti un sociālie darbinieki.

Daudzi veci cilvēki nav pieraduši pie brīvā laika, jo visu savu darba dzīvi ir bijuši darbholiķi un pensionēšanās sekas var būt ievērojami smagākas.

Novecošanās process izraisa nepārtrauktu cilvēka psihisko un fizisko rezervju samazināšanos, bet lejupeļieni var samazināt aktīvu un veselīgu dzīves veidu. Tāpēc ļoti svarīgi, lai veciem cilvēkiem savā vecumā būtu iespēja pavadīt brīvo laiku.

Čehu psihologs V.Henri ir pētījis vecu cilvēku aizņemtības problēmas. Aizejot pensijā, citu nozīmi iegūst tādi jēdzieni kā: brīvdienas, brīvais laiks, atpūta, cilvēku aizņemtība, nodarbinātība, un brīvība no obligātajiem pienākumiem, izvēles brīvība. Brīvais laiks, garlaicība un depresija pēc V.Henri domām veciem cilvēkiem rodas aktivitātes, enerģijas izsīkuma rezultātā. Brīvais laiks tiek uzlūkots kā komplekss process, kā psiholoģiska parādība, kas sekmē indivīda sociālo izolāciju. Cilvēkam kļūstot vecākam un saskaroties ar vecuma saistīto funkcionēšanas pasliktināšanos, ir jāiesaistās kompensējoša rakstura aktivitātēs, lai pēc iespējas ilgāk saglabātu iepriekšējo funkcionēšanas līmeni un iespēju robežās attīstītu jaunus resursus.⁵² Vecumdienās liela nozīme ir brīvā laika aizpildīšanai – īpaši tiem cilvēkiem, kuriem pirms aiziešanas pensijā darbs bijis pašapmierinošs veids.

Mūža nepārtrauktā attīstība tiek aplūkota kā process, kurā ir gan izaugsme, gan lejupslīde. Sasniegumi dod iespēju apgalvot, ka ieguvumu – zaudējumu dinamika ir redzama ne tikai vecumā, bet visa mūža garumā jebkura dzīves notikuma ietekmē uz cilvēku. Tādējādi, zinot, šo likumību, sociālajam darbiniekam ir iespējas vecajam cilvēkam palīdzēt iesaistīties vai atbalstīt iekļaušanos aktivitātēs. Neskatoties uz vecumu un slimību izraisītām veselības problēmām, vecais cilvēks var gūt panākumus adot vai nodarbojoties ar dārzkopību, grozu pīšanu, lasīšanu.⁵³ Aizpildot savu brīvo laiku ar dažādām aktivitātēm, vecie cilvēki nejutīsies vientuļi, atstumti, bet gan vienmēr ar kaut ko nodarbināti un aizņemti. Aktivitāte uzlabos arī pašsajūtu, kā arī mainīs sabiedrības uzskatus par veciem cilvēkiem, kas nepārprotami uzskata vecos cilvēkus par apgrūtinājumiem. Autore uzskata, ka tā nav un to var

⁵² Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja*, Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 285.lpp

⁵³ Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata, Liepāja*, Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 286.lpp

mainīt, ja veciem cilvēkiem aizejot pensijā būs noslogotas dienas, un būs paši apņēmtības pilni baudīt savus skaistākos dzīves gadus.

Psiholoģijas teorijās, kas skar personības aktivitāti, tiek atzīts, ka tās pirmavots vienmēr ir vajadzība, kas arī liek cilvēkiem iesaistīties aktivitātēs. Termins „vajadzība” apzīmē divas savstarpēji saistītas parādības:

- 1) nepieciešamību pēc noteiktiem apstākļiem, kas nodrošina cilvēka kā indivīda un personības dzīvi;
- 2) noteiktu diskomfortu, nestabilu cilvēka psihi stāvokli dažādos apstākļos.

Savā sākotnējā, rašanās etapā vajadzība ir nepieciešamība pēc tā, kas parasti rodas ārpus cilvēka. Nepieciešamība izpaužas cilvēka atkarībā no pasaules un virzībā uz to. Kā stāvoklis, kas raksturo vajadzību, nepieciešamība ir iekšējs stāvoklis un priekšnoteikums cilvēka aktivitātei. Bieži vien tā izpaužas kā cilvēka pozitīvs vai negatīvs emocionālais stāvoklis. Tāpēc vajadzība ir it kā personības „iekšējā”, subjektīvā vajadzības puse. Tā var izsaukt neievirzītu aktivizāciju, piemēram, kustību, fizioloģisko, meklējuma un citu personības funkciju pastiprināšanos. Tikai nepieciešamības kā vajadzības stāvokļa „sastapšanās” ar priekšmetu, kas to var novērst, rezultātā cilvēka aktivitāte kļūst mērķtiecīga.⁵⁴ Jo vairāk vecam cilvēkam ir nepieciešamas dažādas vajadzības, jo aktīvāks viņš būs, lai tās īstenotu. Mūsdienās ir ļoti daudz iespēju, kur dažāda vecuma cilvēki var pavadīt savu brīvo laiku. Ir iespēja apmeklēt bibliotēkas, kur var lasīt grāmatas, ir pieejams internets, ir dažādi nodarbinātības pulciņi, kur var adīt, šūt, spēlēt dažādas galda spēles, iet teātra pulciņos un citas brīvā laika pavadīšanas iespējas.

Svarīgi ir atrast pareizo metodi, kā motivēt veco cilvēku padarīt viņa ikdienu aizpildītu, kas arī mazinātu vientulību. Čehu psihologs V. Henri ir secinājis, ka ļoti svarīgs ir jautājums par aizņemtību vecumdienās un ka ir nepieciešams psiholoģiski motivēt vecus cilvēkus būt darbīgiem. Katram cilvēkam ir vajadzīga individuāla pieeja, vadoties pēc viņa attieksmes un interesēm, kā arī iespējām. Izprotot viņa problēmas, kas ir saistītas ar garīgām vai fiziskām izpausmēm, var mēģināt viņam pielāgoties un atrast kopīgu valodu aizrautīgu vecumdienu nodrošināšanā, lai aizstātu ilgas pēc jaunības skaistuma vai enerģijas.⁵⁵ Sociālajam darbiniekam jāatrod pareizā metode, kā iesaistīt veco cilvēku aktivitātēs, lai vecais cilvēks nejostos iesprostos aktivitātēs. Taču svarīgi ir arī tas, kādas iespējas ir sociālajam darbiniekam izveidot aktivitāšu daudzveidību, jo vecie cilvēki ir dažādi un ar savām spējām, līdz ar to visas aktivitātes nederēs visiem cilvēkiem, kā arī skatīties cik daudz atļauj budžets.

⁵⁴ Vorobjovs A., *Sociālā psiholoģija*, Rīga, Izglītības sōļi, 2002, 191.lpp

⁵⁵ http://www.reikinet.lv/home/menu_90/topic_101/story_344/page_3 *Kā jūtas pensionārs*, skatīts 14. 04. 09

Ne vienmēr vecie cilvēki ir apņēmīgi un drosmīgi, lai mainītu savu dzīvesveidu, tāpēc ir arī tāda veco cilvēku daļa, kam nepieciešama sociālā darbinieka palīdzība mainīt savu dzīves veidu un pierādīt pirmkārt jau sev, ka spēj arī savā vecumā būt aktīvs un noderīgs. Būtiska sociālā darbinieka funkcija ir atrast katra cilvēka iekšējos resursus un piedāvāt aktivitātes, kuras atbilst viņa vajadzībām. Būtiskākais ieguvums veciem cilvēkiem, kas iesaistīsies vairākās aktivitātēs, ir vientulības mazināšana, kas ir viena no lielākajām veco cilvēku problēmām.

EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS PAR SOCIĀLĀ DARBINIEKA FUNKCIJĀM DARBĀ AR VECIEM CILVĒKIEM VECPIEBALGAS PAGASTĀ

4.1 Empīriskā pētījuma metodoloģija

Empīriskajā daļā tiks izmantotas padziļinātās intervijas metode, kas ļaus iegūt vajadzīgo informāciju, lai veiksmīgāk būtu iespēja sasniegt darba autores izvirzīto mērķi. Padziļināto interviju pamatā ir individuāla pieeja katram respondentam. Padziļinātā intervija notiek brīvas sarunas formā. Saruna dažādā apjomā un secībā tiek izskatīti visi galvenie pētāmie jautājumi. Metode iedziļinās katra respondenta sniegtajā informācijā, izzinot nianšes un motīvus vienam vai otram uzskatam. Tiks izmantotas arī anketas, ar kuru palīdzību varēs aptaujāt pēc iespējas vairāk respondentu, lai autore sasniegtu savā darbā izvirzīto mērķi.

Tā kā Vecpiebalgas pagasts ir neliels, tur respondentu izvēle nav liela. Tāpēc intervijas tiks veiktas ar Vecpiebalgas pagasta pašvaldības sociālo darbinieku, aprūpes nodaļas vadītāju, kā arī ar aprūpes nodaļas darbiniekiem. Aptauja tiks veikta ar veciem cilvēkiem, kuri ir Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces klienti, kā arī vecie cilvēki, kas uzturas aprūpes nodaļā. Šie respondenti būs vecumā no 65 gadiem. Ar aptaujas palīdzību autore iegūs informāciju par to, ko vecie cilvēki sagaida no sociālā darbinieka, un kā arī kuras funkcijas sociālie darbinieka pilda, un kuras nepilda darbā ar veciem cilvēkiem.

Viena intervija tika veikta ar Vecpiebalgas pagasta sociālo darbinieci. Vecpiebalgas Pagasta padomi veido 7 deputāti, to pakļautībā strādā 3 komitejas: finanšu komiteja, sociālā izglītības un kultūras jautājumu komiteja un attīstības komiteja, 2 komisijas: administratīvā komisija un piespiedu darba uzraudzības komisija. Vecpiebalgas Pagasta padomē darbojas dzimtsarakstu nodaļa, bāriņtiesa un komunālā daļa. Pagasta padomē strādā sekretāre, zemes ierīkotājs, lauku attīstības speciālists, sociālais darbinieks, kasiere un grāmatvede. Sociālās darbinieces klienti, kas ir vecumā no 65 gadiem ir 46 klienti. 18 klienti atrodas aprūpes nodaļā. Vecpiebalgas pagasta sociālai darbiniecei pienākumu ir ļoti daudz, gan apsekošanas, nepieciešamības gadījumā arī aprūpe mājās, jo cilvēks vienkārši atsakās doties uz aprūpes māju vai pansionātu, gan pārtikas piegāde, gan iesniegumu pieņemšana, rakstīšana par kāda pabalsta piešķiršanu (malkas, medikamentu u.c.), jānodrošina sadarbība ar citām institūcijām, lai veco cilvēku dzīves kvalitāte būtu pēc iespējas sekmīgāka. Vecpiebalgas pagastā ir izveidots pensionāru pulciņš, kurā ir iespēja pavadīt brīvo laiku, kā arī piedalīties Vecpiebalgas pagasta sēdēs, kur šiem, veciem cilvēkiem, ir tiesības izteikt savu viedokli, par to, kas tiek sagaidīts no sociālās darbinieces, kādi pakalpojumi ir pieejami, kādi nav, bet kādi būtu nepieciešami, kā arī sev citus interesējošos jautājumus. Sociālajam darbiniekam ir kā

starpnieks starp pagasta padomi un pensionāru pulciņu, kā arī sociālais darbinieks, kopā ar šiem cilvēkiem, kas ir šajā klubiņā, rīko dažādas aktivitātes, kā, piemēram, braucienus dažādās ekskursijās, uz teātra izrādēm, kā arī kopā svin dažādus svētkus.

3 intervijas notika Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļā. Viena intervija bija ar aprūpes nodaļas vecāko māsu, nodaļas vadītāju, 2 intervijas notika ar aprūpes nodaļas aprūpētājiem.

Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļā strādā 10 cilvēki. Četri no tiem ir aprūpētāji, divas medmāsas, viens dakteris, divi pavāri un 1 apkopēja. Darbinieki šajā nodaļā strādā maz, bet klienti ir 34 cilvēki, kuri vecuma no 65. gadiem ir 31 cilvēks. Aprūpes nodaļā atrodas ne tikai Vecpiebalgas pagasta iedzīvotāji, bet arī blakus pagasta iedzīvotāji. Ja nodaļā ir vietas, tad tiek uzņemti visi cilvēki, kam nepieciešama aprūpes nodaļas palīdzība no jebkuras Latvijas vietas.

Kopumā tika veiktas 4 intervijas. Intervija ar sociālo darbinieku noritēja raiti un diezgan ātri. Šī intervija noritēja apmēram 10 – 15min. Intervijas, kas norisinājās aprūpes nodaļā noritēja raiti un vēlamā informācija tika iegūta. Intervijas noritēja apmēram 8 – 12 min. Intervijas ar sociālā darba speciālistiem autore izvēlējās, jo sarunājoties ar cilvēku klātienē, veidojot acu kontaktu, ir vieglāk izprast respondenta teikto, un ir iespēja uzdot kādu papildjautājumu, lai sniegtā informācija būtu un pilnīgāka.

Par respondentiem anketām autore izvēlējās Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces klientus vecumā no 65. gadiem. Kopumā tie ir 46 klienti, bet diemžēl anketas tika aizpildītas tikai 27. aptaujāto respondentu vidējais vecums bija 72 gadi.

4.2 Pētījumā iegūto datu atspoguļojums

Sākotnēji izvirzītā kursa darba mērķa „Teorētiski pamatot sociālā darbinieka funkcijas strādājot ar veciem cilvēkiem un empīriski pētīt un analizēt sociālā darbinieka funkciju izpildi darbā ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā” sasniegšanai tika izmantota teorētiskās literatūras analīze, intervijas ar Vecpiebalgas pagasta sociālā darba speciālistiem un anketēšana, kurai respondenti bija sociālās darbinieces klienti vecumā no 65 gadiem.

Intervija ar sociālo darbinieci norisinājās vislabāk, jo pati autore jutās visdrošāk intervijas laikā. Uz jautājumu „*Kādas ir lielākās grūtības darbā ar veciem cilvēkiem?*” sociālā darbiniece atbildēja, ka viss grūtāk esot ar tiem veciem cilvēkiem, kas negrib nekādas pārmaiņas, kā, piemēram, dzīvesvietas mainīšana, jo liela daļa veco cilvēku dzīvo tālu no Vecpiebalgas pagasta centra, līdz ar to sociālā darbiniece uzskata, ka tas apgrūtina palīdzības sniegšanu. Arī autore piekrīt tam, ka veciem cilvēkiem grūti ir pieņemt jaunas pārmaiņas, arī teorētiskajā daļā tika analizēts, ka veciem cilvēkiem ir grūti adaptēties jaunā vietā. Tas ļoti var apgrūtināt palīdzības sniegšanas kvalitāti. Autore uzskata, ka veciem cilvēkiem pašiem gribas savas vecumdienas pavadīt savas dzimtajās mājās, kur neviens viņam netraucēs dzīvot tā, kā pašam patīk.

„*Ko no Jums sagaida vecie cilvēki?*” sociālā darbiniece sadzirdot šo jautājumu nedaudz pasmaidīja un atklāja, ka vairums cilvēku atnāk vienkārši parunāties, apspriest jaunākos notikumus Latvijā, Vecpiebalgas pagastā, vecie cilvēki ir ļoti sirsnīgi un labsirdīgi, kas sociālo darbinieci arī uzmundrina. Bet, protams, ir klienti, kas nāk, lai saņemtu palīdzību, visbiežāk veciem cilvēkiem nepieciešama medikamentu iegāde, malkas sagāde, kā arī palīdzība dažādos sadzīviskos darbos. Vecie cilvēki bieži vien jūtas vientuļi, ja nav ar ko parunāties, tad vismaz ir sociālā darbiniece, kas ar veciem cilvēkiem aprunāsies un sniegs kādu padomu. Uz jautājumu „*kāda palīdzība un/vai pakalpojumi nepieciešami veciem cilvēkiem?*” sociālā darbiniece pārliecinoši apgalvo, ka noteikti visvairāk nepieciešama sociālā aprūpe, mājas sociālā aprūpe, un tad seko dažāda veida pabalsti. Autore uzskata, ka ir daļa veco cilvēku, kas tiešām nevar aprūpēt ne sevi, ne parūpēties par mājas kopšanu, bet ir arī vecie cilvēki, kas nevēlas sevi apkopt, jo labprātāk viņi vēlētos, kādu, kas par viņiem parūpēsies, pakavēs laiku, uzklausīs. Šo nevēlēšanos, par sevi parūpēties, izraisa vientuļība un vajadzība pēc saskarsmes, komunikācijas ar kādu no cilvēkiem.

Sociālā darbiniece atzīst, ka ir bijuši gadījumi, kad klients lūdz pēc mājas sociālās aprūpes pakalpojumiem, kaut arī teorētiski tas būtu jādara aprūpētājam. Vecpiebalgas pagasts ir neliels, tāpēc sociālais darbinieks ir viens, un pilda gan savus tiešos, gan netiešos

pienākumus, bet to dara, labprāt, jo apzinās, ka veciem cilvēkiem tas ir nepieciešams un vajadzīgs, lai tiktu kaut cik nodrošināta dzīves kvalitāte.

Uz jautājumu „*kādas ir jūsu iespējas atbalsta un palīdzības sniegšanā veciem cilvēkiem?*” sociālā darbiniece strikti nosaka, ka pašvaldībā ir izstrādāti sasītošie noteikumi, pēc kā arī vadās un izlemj, piešķirt kādu no pabalstiem vai sniegt palīdzību. Sociālā darbiniece atzīst, ka ļoti daudz izsaka finanses. Diemžēl tās ir nelielas, un pie šī brīža valsts ekonomiskās situācijas tās ir vēl samazinājušās, bet vajadzība pēc palīdzības būtiski aug, jo tie nepieciešami ne tikai veciem cilvēkiem, bet arī darba spējīgiem, kas zaudējuši darbu. Ir klienti, kas saprot, ka nespēj palīdzēt visās problēmas, kas skar vecos cilvēkus, bet ir klienti, kas ir neiecietīgi, līdz ar to kontakts starp sociālo darbinieci un veciem cilvēkiem pasliktinās. Sociālā darbiniece uzskata, ka situācija tikai pasliktināties, tādēļ jāmeklē ir citi varianti, kā palīdzēt cilvēkiem. Lielu atbalstu sniedz organizācija „Sarkanais Krusts”, kas izsniedz reizi mēnesī pārtiku maznodrošinātām ģimenēm, pensionāriem. Sociālā darbiniece sadarbību ar Sarkanā Krustu uzskata par ļoti veiksmīgu, kas uzlabo dzīves apstākļus daudziem Vecpiebalgas pagasta iedzīvotājiem.

Vecpiebalgas pagasts ir centrālais pagasts visiem blakus kaimiņpagastiem, kas kopskaitā ir 12 pagasti. Vecpiebalgas pagasts ir viens no attīstītākajiem lauku pagastiem Cēsu rajonā, līdz ar to sociālā darbiniece atbildot uz jautājumu „*Vai ir kāda palīdzība, pakalpojumi, ko vēlas saņemt vecie cilvēki, bet Jūs nevarat sniegt šo pakalpojumu?*” , ka vajadzīga esot sociālā māja, lai varētu vairāk palīdzēt veciem cilvēkiem, kā arī nepieciešama mobilā grupa mājas aprūpei. Ļoti liela daļa veco cilvēku varētu dzīvot šajā sociālajā mājā, gan no Vecpiebalgas pagasta, gan no apkārtējiem, blakus pagastiem, jo finansiāli tas būtu daudz izdevīgāk, un palīdzības sniegšana daudziem cilvēkiem būtu kvalitatīvāka. Sociālās mājās izveidošana un mobilās grupas izveidošana mājās aprūpei ir galvenās lietas, ko sociālā darbiniece uzskata, par neizdarītām, bet vajadzīgām lietām. Arī autore uzskata, ka tas ir nepieciešams, jo nabadzības līmenis ir augsts, pensionāri nespēj samaksāt par īri, vai vienkārši nevar vairs uzturēt savu mājokli, līdz ar to sociālajai darbiniecei ir jāmeklē vieta, kur izmitināt šos cilvēkus. Autore uzskata, izmitināšana uz laiku ir neefektīva metode, kā uz laiku palīdzēt veciem cilvēkiem, jo vecie cilvēki tiek „mētāti” no vienas vietas, uz otru, bet kā zināms, viņiem ir grūti adaptēties jaunā vietā, kā arī grūti pielāgoties pie jauniem apstākļiem.

Viens no svarīgiem jautājumiem ir par brīvā laika iespējām veciem cilvēkiem. Arī sociālai darbiniecei tiek uzdots šāds jautājums, kur sociālā darbiniece min svarīgākos veco cilvēku laika pavadīšanas veidus. Vecie cilvēki brīvo laiku pavada pēc spējām, biežāk jau mājās sēžot skatoties televizoru, klausoties radio, lasot grāmatas, avīzes, kā arī tie, kas dzīvo savās mājās savu lielāko daļu laika pavada pie mājas apkārtnes, vai dārzā darot ikdienas

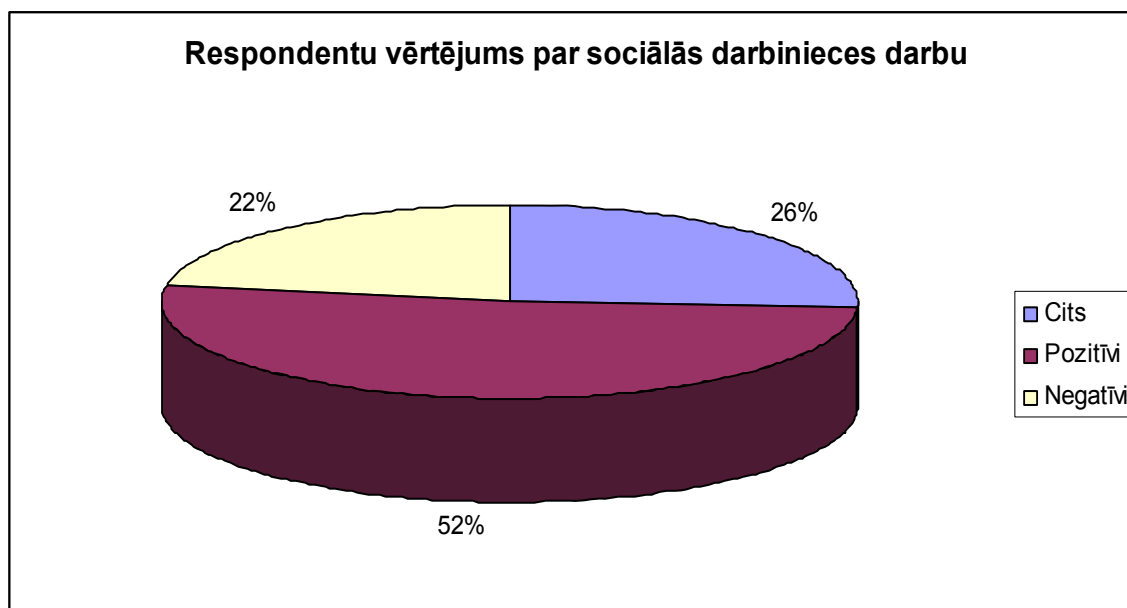
darbus. Savukārt aprūpes nodaļā dzīvojošie spēlē dažādas galda spēles, tur vienmēr ir partneris ar ko uzspēlēt, un pavadīt laiku. Katram pensionāram ir iespēja apmeklēt „pensionāru klubiņu”. Arī pati sociālā darbiniece kopā ar „klubiņa” locekļiem rīko dažādas ekskursijas, dodas uz teātra izrādēm, rīko pasākumus, svin kopā svētkus, kā arī vienkārši sanāk kopā un aprunājas, kā katram iet, vai kas nomāc. Sociālā darbiniece atzīst, ka ir daļa pensionāru, kas nevēlas apmeklēt šo „klubiņu”, jo uzskata, to par nevajadzīgu laika izšķiešanu, bet tajā pašā laikā sūdzas, ka netiek veltīta uzmanība, ka sociālā darbiniece neveic savus pienākumus. Autore uzskata, arī teorētiskās literatūras analīzē tika uzsvērts, ka veci cilvēki grib, lai uzmanība tiktu veltīta tikai viņam vienam, vecie cilvēki ir kaprīzi, vientuļi, līdz ar to viņiem ir vieglāk pārmest citiem, kā šajā gadījumā sociālajai darbiniecei, nevis pašiem rīkoties, lai uzlabotu savu dzīves kvalitāti.

Intervijas tika veiktas arī Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļā ar veco ļaužu aprūpētāju – Ausmu Mūrnieci, nodaļas vadītāju – vecāko medmāsu – Ilzi Avenu un medmāsu – Elzu Rubeni. Uz jautājumu „*Kā Jūs domājat, kādas funkcijas jāpilda sociālajam darbiniekam strādājot ar veciem cilvēkiem?*” divas darbinieces atbildēja, ka jābūt ir labai komunikācijai, saskarsmei, ir jāprot uzklaut. Elza Rubene par galveno sociālā darbinieka funkciju nosauc palīdzības sniegšanu – ir jāpalīdz, lai vecais cilvēks varētu samērā normāli vadīt savas vecumdienas, jāpalīdz izdarīt to, ko vecs cilvēks nevar izdarīt pats, kā arī jāorganizē jebkāda veida palīdzība. Aprūpes nodaļai ir laba sadarbība gan ar sociālo darbinieku, gan visu pagasta pašvaldību. Sadarbība galvenokārt izpaužas jautājumos, kas skar vecu cilvēku ievietošanu, dzīvošanu aprūpes nodaļā. Sociālā darbiniece apmeklē vecos cilvēkus aprūpes nodaļā, lai aprunātos, noskaidrotu vai nav radušās jaunas problēmas. Autore uzskata, ka, jo vairāk speciālistu iesaistīsies palīdzības sniegšanā veciem cilvēkiem, jo kvalitatīvāka būs gan palīdzība, gan iespēja sniegt daudzveidīgu palīdzību. Autore ļoti pozitīvi uztver sadarbību starp šīm institūcijām, kas arī spēj sadarboties un sniegt kvalitatīvu palīdzību veciem cilvēkiem, kā arī prot būt labi sarunu biedri, kas vienkārši uzklaut veco cilvēku, un kopā meklē kādus risinājumus. Galvenais faktors, kas veicina sadarbību ir personība ar, kuru ir jāsadarbojas. Personībai ir jābūt uz sadarbību atvērta, bez aizspriedumiem, kam prioritāte ir rezultāts un klienta vajadzību apmierināšana.

Uz jautājumu „*Vai aprūpes nodaļā esošajiem cilvēkiem nepieciešama tikai medicīniskā palīdzība?*” Respondenti atbildēja, ka medicīniskā palīdzība nav primārā. Svarīgi ir palīdzēt apģērbties, paēst, nomazgāties, kā arī saskarsme ar personālu, ar istabas biedriem. Veciem cilvēkiem nepieciešama sabiedrība. Atkal pierādās fakts, ka veciem cilvēkiem tiešām vajadzīga sabiedrība, vientuļība rada problēmas, ko pierāda arī praktiķi, kas strādā ikdienā ar veciem cilvēkiem. Līdz ar to sociālajai darbiniecei ir jāveic funkcijas, kas mazina veco cilvēku

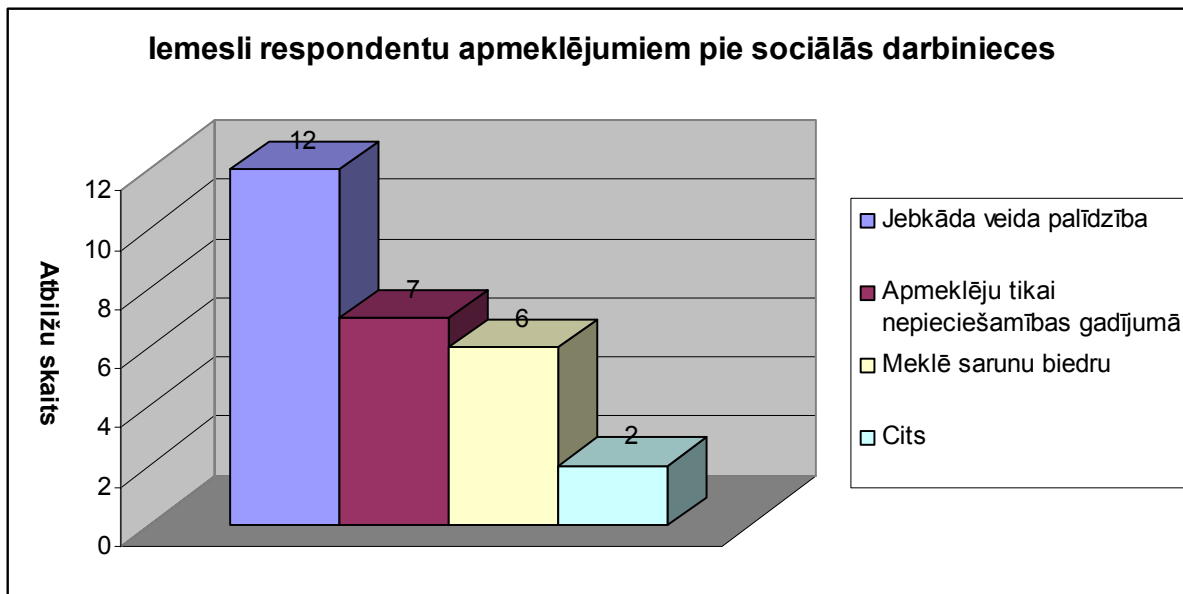
vientulību, paaugstina sociālo funkcionēšanu, sekmē vecu cilvēku mijiedarbību ar sociālo vidi, veidojot jaunas vides un atbalsta sistēmas, lai kompensētu veco cilvēku ikdienas aktivitāšu trūkumu un palīdzētu integrēties sabiedrībā.

Tika apkopotas anketas un iegūti šādi dati:

1.attēls. **Kā Jūs vērtējat Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces darbu strādājot ar veciem cilvēkiem?**

Kā norāda diagramma, uz jautājumu „Kā Jūs vērtējat Vecpiebalgas pagasta sociālās darbinieces darbu strādājot ar veciem cilvēkiem?”,(skat. 1.pielikumu) lielākā daļa respondentu, tas ir 52%, atbildēja, ka sociālās darbinieces darbs vērtējams pozitīvi, darot visu, kas nepieciešams, un vienmēr meklē risinājumus problēmām, cik nu to atļauj finanses. Savukārt negatīvi vērtē sociālās darbinieces darbu 22% uzsverot, ka sociālā darbiniece maz komunicē ar „vecīšiem”, esot arī nelaipna, kā arī šiem respondentiem labāk patikusi iepriekšējā sociālā darbiniece. Autore uzskata, ka vecie cilvēki vēl nav pieraduši pie jaunās situācijas, pārmaiņām, jo nomainījās sociālā darbiniece, kas strādā jau nepilnus 2 gadus, bet vienalga visi klienti vēl nav pieņēmuši jaunās pārmaiņas un metodes, ar kurām strādā sociālā darbiniece. 26% respondentu atbildēja, ka vērtē neitrāli, vai neesot par to domājuši, atbild, ka apmierina. Kā arī respondenti uzskata, ka sociālā darbiniece varēja vairāk strādāt ar veciem cilvēkiem, biežāk braucot apsekošanā.

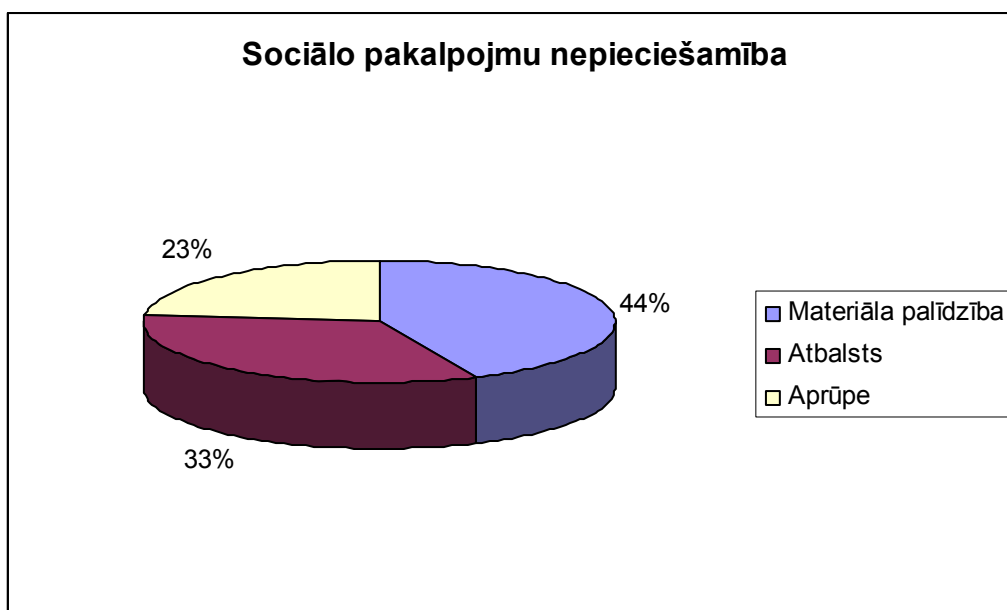

2.attēls. Ar kādu mērķi Jūs visbiežāk griežaties pie sociālā darbinieka?

Uz jautājumu „Ar kādu mērķi Jūs visbiežāk griežaties pie sociālā darbinieka?” (skatīt 1. pielikumu) kā redzams diagrammā respondenti pie sociālās darbinieces visbiežāk griežas, lai saņemtu jebkāda veida palīdzību, kurā ietilpst dažādu veidu pabalsti, dažādi atvieglojumi, saimnieciskā palīdzība, medikamentu iegāde, atbalsts un cita palīdzība. Savukārt kā otro svarīgāko iemeslu respondenti min, to, ka viņi griežas pie sociālās darbinieces tikai nepieciešamības gadījumā. Kas būtu skaidrojums ar to, ka cilvēki paši cenšas tikt galā. Autore pieņem, ka ir daļa vecu cilvēku, kam ir kauns lūgt palīdzību kādam citam, jo negrib, ka viņus uzskatītu par apgrūtinājumu, un vēl nav pieņēmuši faktu, ka vairs paši nespēj tikt ar visu galā. Sociālai darbiniecei ir pienākums motivēt un iedrošināt cilvēkus nebaidīties atzīt savas problēmas. Ir veci cilvēki, kas uzskata, ka viņiem nav nekādu problēmu un sociālo darbinieci uztver kā personu, kas iejaucas viņa privātajā dzīvē. Līdz ar to autore uzskata, ka šī ir tā daļa respondentu, kas izvairās no sociālā darbinieka vizītēm, palīdzības.

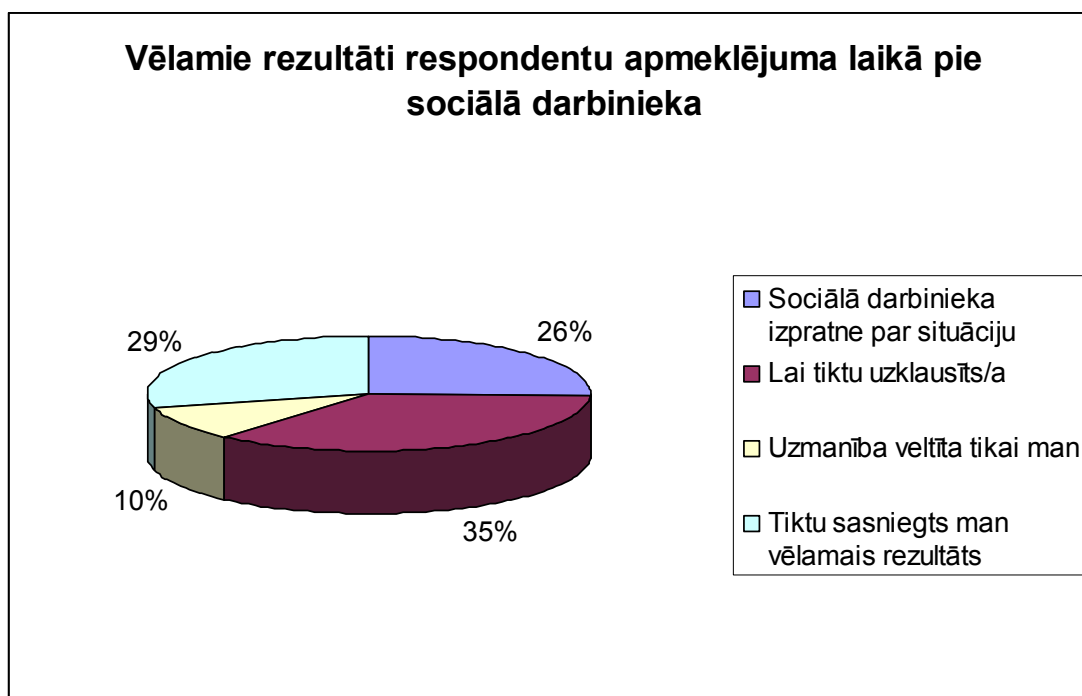
Trešā respondentu daļa atzīst, ka pie sociālā darbinieka griežas ar mērķi aprunāties, meklējot saikni ar apkārtējo pasauli, un nepazaudēt saskarsmes iespējas ar sabiedrību. Autore uzskata, ka arī klientu uzklausišana ir viena no sociālā darbinieka nepieciešamajām funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem. Arī teorētiskajā daļā tika analizēts par sociālo faktoru novecošanās procesā. Vecie cilvēki nedrīkst tikt atstumti no sabiedriskās vides, viņiem ir svarīgi, ja tiek izprasti, un tas, ka viņus vēl kāds uzklausa.

Tikai neliela daļa respondentu min iemeslu, ka pie sociālās darbinieces griežas tikai pēc personīga uzaicinājuma, jo pats neuzskata, ka būtu jāapmeklē sociālas darbinieks. Veci cilvēki ir spītīgi, kas turas pie savas patiesības, lai cik pareiza, vai nepareiza tā būtu. Autore pieņem, ka sociālajai darbiniecei ar šo respondentu daļu strādāt ir visgrūtāk.

3. attēls **Kāda sociālā palīdzība, pakalpojumi Jums ir visnepieciešamākie?**

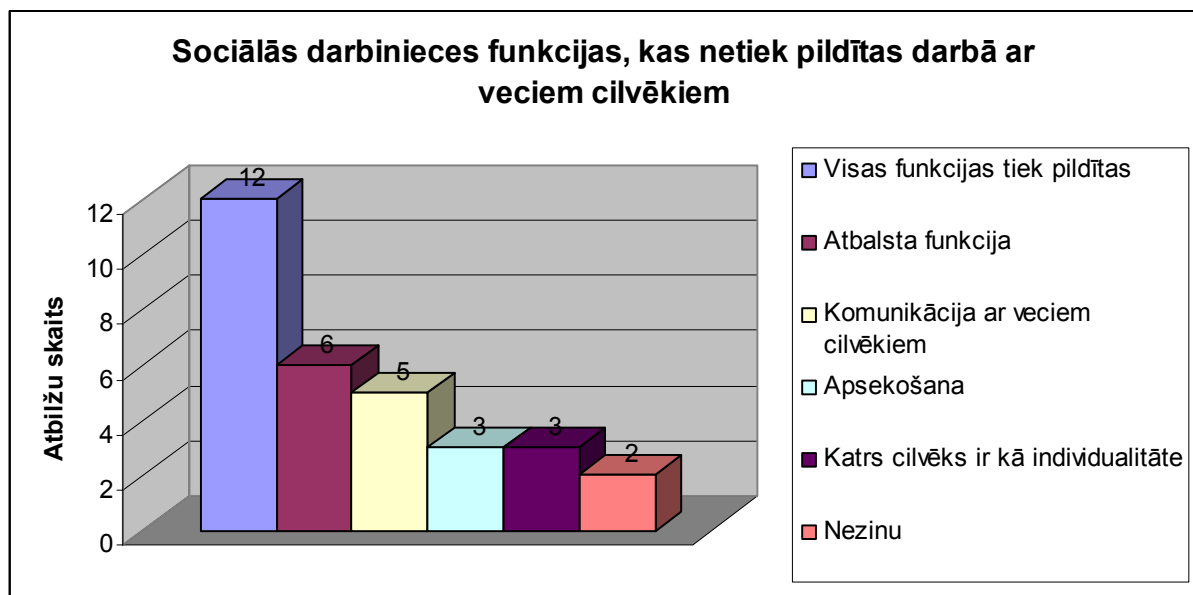
Kā norāda diagramma, uz jautājumu „*Kāda sociālā palīdzība, pakalpojumi Jums ir visnepieciešamākie?*” (skatīt 1.pielikumu) 44% respondentu atzīst, ka visvairāk ir nepieciešama materiālā palīdzība, īpaši jau šajā ekonomiskajā situācijā, kad visā valstī naudas trūkums ir aktuāla problēma. Apkopojot rezultātus, autore secina, ka respondentiem materiālā palīdzība ir visnepieciešamākā, jo ar nelielu pensiju izdzīvot ir grūti, maksājumi arvien pieaug, tāpat veciem cilvēkiem nepieciešama malkas sagāde, ko arī sociālā darbiniece kopā ar Vecpiebalgas pašvaldību cenšas visiem vientuļajiem, maznodrošinātajiem pensionāriem nodrošināt. Šis ir viens no veidiem, kā pašvaldība var palīdzēt veciem cilvēkiem ierobežoto finanšu situācijā. Sociālās darbinieces pienākums ir aizstāvēt veco cilvēku intereses, tiesības, palīdzēt aizpildīt iesniegumus, lai saņemtu pabalstus, kā arī veidot sadarbību starp klientu un citām institūcijām, kas var materiāli palīdzēt veciem cilvēkiem uzlabot dzīves kvalitāti. Nedaudz mazāka respondentu daļa (33% aptaujāto) norāda, uz to, ka viņiem ir nepieciešams atbalsts, kas var būt arī, kā padoms, iedrošināšana, motivēšana, komunikēšana, kā arī apziņa, ka ir kāds, kam rūp vecā cilvēka ikdiena, vajadzības, vēlmes.

4.attēls. **Kas Jums ir svarīgi, kad notiek vizīte pie sociālā darbinieka?**

35% respondentu uz jautājumu „*Kas Jums ir svarīgi, kad notiek vizīte pie sociālā darbinieka?*” (skatīt 1. pielikumu) atzīst, ka vissvarīgākais esot tas, ka vispār tiek uzklausīts un pieņemts. Autore pieņem, ka tas ir tas pats faktors, kas tika analizēts iepriekšējā diagrammā – vajadzības sajūta, tas, ka viņa problēmas vismaz kāds uzklausa, dod padomu, labākajā gadījumā var arī palīdzēt atrisināt vecā cilvēka problēmas. Arī sociālā darbiniece intervijā atklāj, ka svarīgi cilvēkiem, īpaši jau vecajiem cilvēkiem, ir tas, ka kāds ieklausās viņu teiktajā un uztver to nopietni, kā arī kopīgi risina problēmas.

29% respondentu uzskata, ka svarīgākais esot, lai tiktu sasniegts vēlamais rezultāts, kādēļ notiek apmeklējums. Tas autorei liek secināt, ka respondentiem ir svarīgi, lai katrai darbībai, ko veic gan sociālā darbiniece, gan pats respondents, būtu ar rezultātu. 26% aptaujāto svarīgi ir tas, lai sociālā darbiniece izprastu situāciju, un zinātu, kā labāk to risināt, veciem cilvēkiem patīk un arī gaida no apkārtējiem risinājumus un aktīvu darbību, jo paši vairs nespēj paveikt visu nepieciešamo. Kā arī nelielai daļai, 10% respondentu ir svarīgi, lai uzmanība tiktu veltīta tikai viņam. Arī šeit var runāt par uzmanības trūkumu, kā arī parādīt, kas šajā situācijā ir noteicējs. Autore pieņem, ka pie šīs respondentu grupas pieder tie paši vecie cilvēki, kas sociālās darbinieces darbu vērtē negatīvi, jo viss nenotiek pēc viņu prasībām.

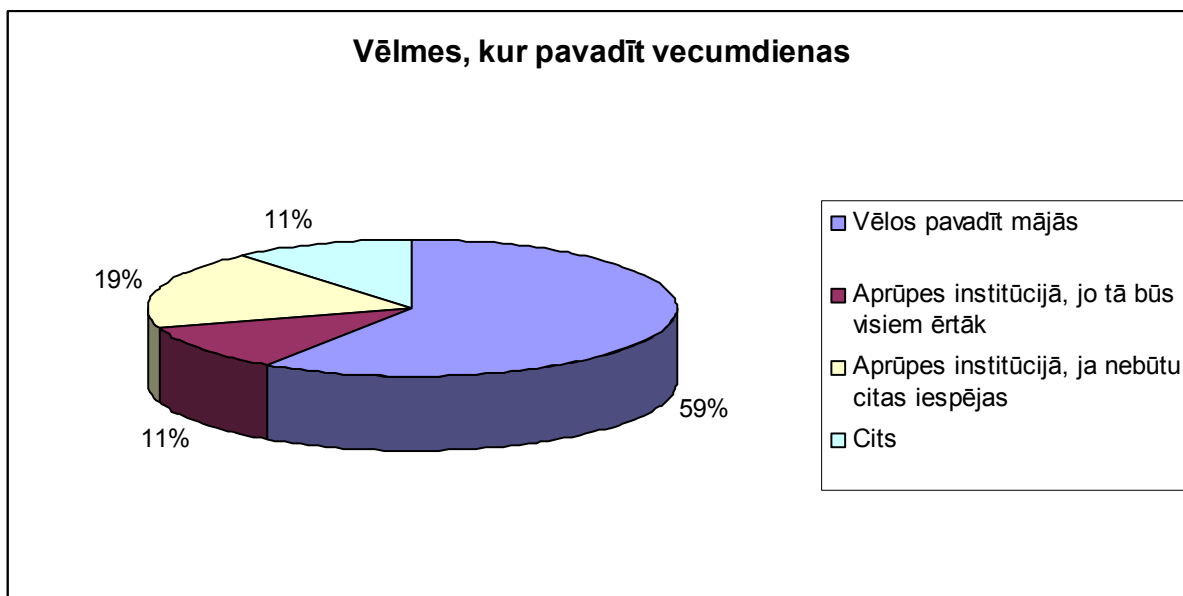

5.attēls. **Jūsaprāt, kāda funkcija netiek pildīta no sociālās darbinieces puses strādājot ar veciem cilvēkiem?**

Autorei ļoti svarīgi bija uzzināt, veco cilvēku domas par sociālā darbinieka funkcijām, tāpēc uz jautājumu „*Jūsaprāt, kāda funkcija netiek pildīta no sociālās darbinieces puses strādājot ar veciem cilvēkiem?*” (skatīt 1.pielikumu) kur 12 no 27 respondentiem uzskata, ka viss ir kārtībā un sociālā darbiniece visu dara atbilstoši prasībām. Šī respondentu daļa ir apmierināta ar sociālās darbinieces darbu, ko veic, kā arī respondenti atzina, ka darbs būtu vēl efektīvāks, ja būtu vēl kāds sociālais darbinieks, kas palīdzētu veikt visas funkcijas daudz ātrāk un vairāk cilvēkiem kā līdz šim, līdz ar to autore pieņem, ka veco cilvēku dzīve sociālais darbinieks ieņem lielu lomu, jo ir cilvēks, kas vienmēr spēs palīdzēt. 6 respondenti uzskata, ka vēlas vairāk sagaidīt no sociālās darbinieces atbalsta funkciju, jo uzskata, ka tā esot nepietiekama, cilvēkiem grūti sarunāt, lai palīdz nogādāt pie dakteriem, jo paši dzīvo tālu no Vecpiebalgas centru, un pašiem nokļūt esot sarežģīti.

5 respondenti uzskata, ka sociālai darbiniecei nav laba komunikācija ar veciem cilvēkiem, vēlas, lai vairāk runātu, būtu laipnāka. Veci cilvēki uzskata, ka vairāk vajadzētu pievērst uzmanību apsekošanai, un katru gadījumu un cilvēku uzskatītu kā individualitāti, kā atsevišķu gadījumu, nesalīdzinot savā starpā līdzīgās lietas. 2 respondenti nemācēja uz šo jautājumu atbildēt, nebija pārliecināti ne par to, vai visas funkcijas tiek pildītas vai netiek pildītas. Autore apkopojot anketas, secina, ka daļa respondentu ir negatīvi noskaņota pret sociālo darbinieci un nemaz nevēlas saprast, kāpēc sociālā darbiniece rīkojas tā, kā viņa to dara, jo lielai daļai respondentu atsauksmes par sociālo darbinieci ir pozitīvas, taču ir neliela

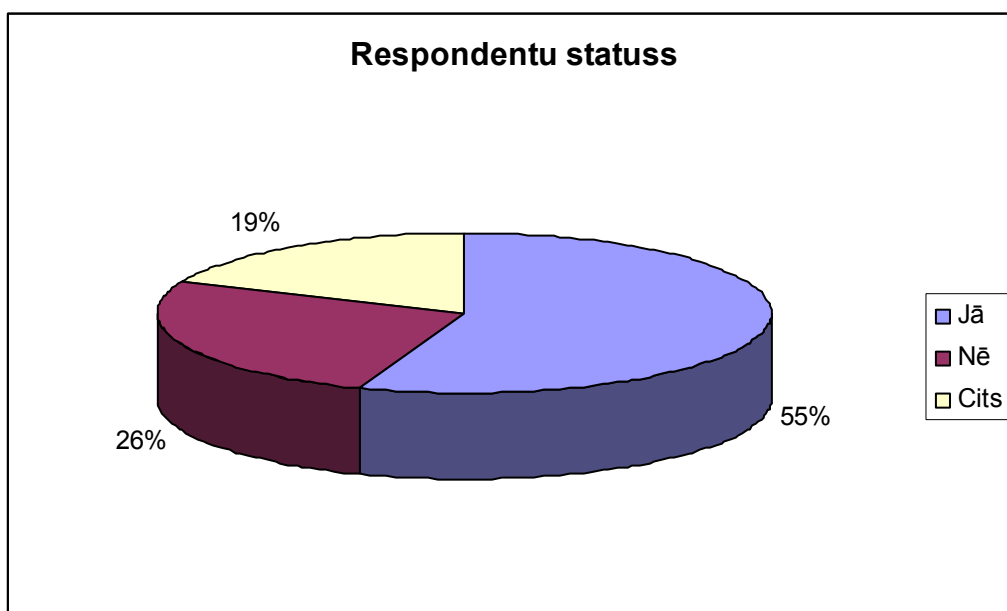
daļa, kas sociālās darbinieces darbu vērtē negatīvi. Autore pieņem, ka šai daļai respondentu, kas vērtē visu negatīvi, ir negatīva pieredze, varbūt tās ir sekas, jo ir bijusi situācija, ka sociālā darbiniece kādu apsvērumu dēļ nav varējusi palīdzēt efektīvi atrisināt kādu situāciju, kas klientam tajā brīdī tas bija svarīgi.

6. attēls Kur Jūs vislabprātāk gribat pavadīt vecumdienas?

Kā diagrammā redzams, uz jautājumu „Kur Jūs vislabprātāk gribat pavadīt vecumdienas?” (skatīt 1.pielikumu) 59% respondenti viennozīmīgi atbild, ka vēlas pavadīt mājās. Autore nemaz arī nešaubījās par šādu respondentu atbildi. Arī teorētiskajā literatūrā tiek analizēts par to, ka veciem cilvēkiem pēc iespējas ilgāk būtu iespēja atrasties savā ierastajā vidē, jo adaptēšanās process jaunajā vietā ir grūts un ilgs. Mājās cilvēks jūtas brīvāk, vieglāk komunicēt ar viņu, jo nav īgns, un ir atvērts uz sadarbību. Taču vecie cilvēki, kas pavada vecumdienas mājās, ir nepieciešama lielāka sociālā darbinieka uzmanība, rūpes. Sociālajam darbiniekam ir jāorganizē, lai nepieciešamības gadījumā tiktu norīkots aprūpētājs, jo ne vienmēr sociālā darbiniece var visus aprūpēt, kaut arī patiesībā viņai tas nav jādara, bet sociālā darbiniece intervijas laikā atzīst, ka ir nācies arī palīdzēt cilvēkiem aprūpē, jo vienkārši nav, kas to patstāvīgi darītu. 19% aptaujāto atzīst, ka pavadītu vecumdienas kādā no aprūpes institūcijām gadījumā, ja nebūtu citas iespējas. Autore uzskata, ka tas būtu gadījumos, ja veciem cilvēkiem nebūtu vairs, kur dzīvot, nebūtu naudas, par ko nomaksāt savus maksājumus, vai vienkārši ir nepieciešama ilgstoša aprūpe. 11% respondentu atbild, ka pavadītu vecumdienas aprūpes institūcijās, jo tā būtu ērtāk pārējiem. Autore uzsver, ka šeit vecie cilvēki vairāk grib rūpēties par to, lai tuviniekiem nebūtu jāupurējas, lai vecie cilvēki paši nejostos kā slogs, kā apgrūtinājums. Jāsaka, ka uz šo variantu, kur pavadīt vecumdienas,

sniedza atbildi respondenti, kas jau uzturas aprūpes nodaļā, jo tuviniekiem nav laika un iemaņu, lai sniegtu nepieciešamo palīdzību, kurai jābūt arī kvalitatīvai un efektīgai. Kā atzīst arī aprūpes nodaļas darbiniece, ka vecos cilvēkus uz aprūpes nodaļu atved sociālais darbinieks, tuvinieki, bērni, jo ir veselības problēmas un ir aprūpes nepieciešamība. 11% respondentu sniedz arī savu atbildi, par kuru autore nebija iedomājusies, tā ir, ka grib vecumdienas pavadīt kopā ar bērniem, vai vienalga kur, bet, lai būtu sajūta, ka par viņu rūpējas no sirds, nevis tāpēc, ka tas ir pienākums. Autore uzskata, ka tas ir svarīgs arguments, jo liela daļa gan sociālo darbinieku, gan aprūpētāju, gan citi speciālisti to dara, jo tas ietilpst viņa pienākumos, un par to vēl ir samaksa. Taču tas ir pavisam normāli, jo šiem speciālistiem nav iespējams visu savu laiku un uzmanību veltīt vienam cilvēkam.

7. attēls **Vai Jūs dzīvojat viens (-a)?**

Uz jautājumu „Vai Jūs dzīvojat viens?” 55% respondentu atbild, ka jā. Kā redzams diagrammā tā ir liela daļa respondentu. Autore pieņem to, ka sociālajai darbiniecei grūtāk ir veikt savas funkcijas, jo vientuļie cilvēki ir emocionāli sagrauti un depresīvi. Sociālajai darbiniecei ar vientuļiem cilvēkiem jāpavada daudz vairāk laika, kas skaidrojams ar to, ka vientuļniekiem trūkst sarunu biedra, kā arī dzīves pieredze savas vides sakopšanā. Rodas jauna sociālā darbinieka funkcija: viņam jāņem vērā paveikt darbus saimniecībā kurus viņš līdz šim nav veicis, jo līdz brīdim, kad palicis viens, tos veicis cilvēks, ar kuru dzīvojis kopā. Sarunā ar sociālo darbinieci tika atzīts tas, ka lielākā problēma ir vīriešu dzimuma pārstāvji, kuri līdz šim nav veikuši mājas saimnieciskos darbus. Reizēm pat jāņem vērā gatavot ēst un mazgāt drēbes. Līdz brīdim, kamēr sociālā darbiniece iemāca dzīvot šim cilvēkam pilnvērtīgi

un patstāvīgi, lielu daļu darbā ar šo cilvēku aizņem tieši nodarbe ar šī darba apmācīšanu. 26% respondentu nedzīvo vieni, bet dzīvo kopā ar māsu, brāli, bērniem, vai citiem tuviniekiem. Sociālajai darbiniecei ar šiem darbiniekiem nepieciešams strādāt, lai vecie cilvēki saņemtu pabalstu, medikamentu iegādi vai kādu citu palīdzības sniegšanas veidu.

19% aptaujāto respondentu izvēlējās citu variantu, kuru paskaidroja, ka dzīvo aprūpes nodaļā, līdz ar to vairs viens pats nedzīvo. Ar šiem cilvēkiem vairāk strādā aprūpes nodaļas darbinieki, sociālajai darbiniecei šeit vairāk ir jāpilda organizatoriskā funkcijas, kas saistīta ar veco cilvēku ievietošanas - dzīvošanas jautājumiem. To cik daudz sociālajai darbiniecei ir jāstrādā ar veciem cilvēkiem, lielā mērā nosaka vai viņi dzīvo vieni, vai ar kādu kopā.

4.3 Rezultāti un diskusija

Sabiedrībā valda maldīgs uzskats, par sociālā darbinieka nozīmi un funkcijām, kā arī izpratne par profesijas lietderību. Sabiedrība uzskata, ka sociāliem darbiniekiem

Tradicionāli veci cilvēki tiek uzskatīti par nevarīgiem, slimiem, skopiem, nabadzīgiem, vientuļiem, tomēr šie stereotipi var būt visai pretrunīgi. Autore apkopojot respondentu atbildes, nonāk pie secinājumiem, ka veci cilvēki cenšas būt patstāvīgi, lūdz palīdzību tikai nepieciešamības gadījumā, arī uz aprūpes institūcijām dosies tikai tad, kad nebūs citas iespējas, vai arī tad, ja jutīs, ka būs apgrūtinājums citiem, kas par veco cilvēku rūpējas. Viens no respondentiem atzina, ka cīnīsies ar sevi līdz pēdējam brīdim, jo jūt, ka ir vajadzīgs sabiedrībai, lielu ieguldījumu sniedzis arī „pensionāru klubiņā”, kur pats darbojas ar azartu, uzmundrinot citus dalībniekus.

Sociālajam darbiniekam ir daudz pienākumu un funkcijas, kas jāpilda strādājot ar veciem cilvēkiem, taču ir funkcijas, kas ir kopīgas ar citām grupām, ar kurām jāstrādā sociālajam darbiniekam. Kā, piemēram, ar cilvēkiem ar garīga rakstura vai kustību traucējumiem. Arī tad sociālajam darbiniekam nepieciešams liels darbs, lai iegūtu klienta uzticību, ir jāmeklē sadarbības iespējas ar citām institūcijām, kā arī jāpalīdz attīstīt cilvēka rīcības motivējošā sistēma darboties un turpināt uzlabot sociālo funkcionēšanu, kas uzlabotu dzīves kvalitāti, ir jāidentificē klienta problēmas. Taču strādājot ar veciem cilvēkiem, kā atzina arī respondenti intervijās, jāpārzina vecu cilvēku īpatnības, gerontoloģijas likumības, kas palīdzētu iedziļināties psiholoģisko un sociālo problēmu cēloņos, jāpārņem par sociālo pakalpojumu pieejamību, īpaši jau lauku rajonos, kur tas ir apgrūtināts. Autore secina, ka sociālā darbinieka galvenā funkcija ir organizēšana, kurā tad ietilpst mazās funkcijas, kā, piemēram, atbalsta sniegšana, nereti aprūpe, sarunu biedra funkcija, jāprot uz klausīt un iedziļināties veco cilvēku vajadzībās, jāpalīdz organizēt brīvais laiks.

Arī pētījumā apstiprinājās, ka viena no galvenajām veco cilvēku problēmām ir vientulība, ar ko sociālā darbiniece arī visvairāk strādā, lai mazinātu veco cilvēku aktuālāko problēmu. Gandrīz katrā no respondenta atbildēm varēja saskatīt vientulību un to, ka ļoti svarīgi ir tikt uzklautam, apmeklē sociālo darbinieku, lai vienkārši būtu ar ko parunāties.

SECINĀJUMI

Autore iepazīstoties ar teorētisko literatūru, ir nonākusi pie secinājumiem, ka, lai strādātu ar veciem cilvēkiem, ir jāiegūst klientu uzticība, labvēlīga attieksme, jo veciem cilvēkiem ir grūti atklāties svešiem cilvēkiem, ja cilvēks zaudē uzticību sociālajam darbiniekam, tad viņš zaudē drošības sajūtu.

Par veciem cilvēkiem nevar runāt kā par vienveidīgu sociālo grupu. Daudzi pētījumi pievēršas veco cilvēku materiālajai drošībai, kas dažādu slāņu iedzīvotājiem ir atšķirīga, atšķirīgi ir arī iekrājumi. Vairums veco cilvēku dzīvo atsevišķi no bērniem. Līdz ar to ir izveidojusies paaudžu atsvešinātība. Kopumā autore uzskata, ka vairumu veco cilvēku smagi iespaido novecošanas process, sapratnes un atbalsta trūkums no ģimenes locekļu un sabiedrības puses.

Sociālajam darbiniekam grūtības rodas tad, kad ir jāizvērtē, kurš no aprūpes pakalpojumu veidiem ir veciem cilvēkiem nepieciešams skatoties tieši pēc veselības stāvokļa un citiem sociālajiem aspektiem. Kā arī, kā pareizāk izskaidrot tiem klientiem esošo situāciju, kuri nevēlas doties uz institucionālo aprūpi.

Sociālo pakalpojumu pieejamības nodrošināšana, respektējot veco cilvēku vajadzības. Sociālajam darbiniekam ir jāuzņemas atbildība un jāparāda sava profesionalitāte, piedāvājot vecajam cilvēkam viņa vajadzībām atbilstošāko aprūpes veidu.

Novecošanās ir neizbēgams process ikviena cilvēka dzīvē, tādēļ ir svarīgi, kā cilvēks šim procesam pielāgojas, lai viņa dzīve saglabātu iepriekšējo kvalitāti vai tiktu uzlabota, un tā visa rezultātā cilvēks justos apmierināts ar notiekošo. Pastāv ļoti daudz dažādu gerontoloģijas teoriju, kas cenšas izskaidrot sekmīgas novecošanās procesu, un to, kāpēc dažādi cilvēki noveco veiksmīgāk, nekā pārējie.

Sociālajam darbiniekam slimnīcās ir jānovērš saimnieciskie, sadzīves un psiholoģiskie šķēršļi, kas traucē atveseļošanos veciem cilvēkiem, un jā rūpējas par tuvāko laiku pēc pacienta izrakstīšanas.

Jauna tendence ir nevis pakalpojumu sniegšana institūcijās, tas ir, nevis vecu ļaužu ievietošanu pansionātos, bet alternatīvi sociālie pakalpojumi, kurus nodrošina sociālie darbinieki attiecīgo cilvēku dzīvesvietās. Mājas aprūpē cilvēki jūtas stabilāki, drošāki, jo tā ir viņu ierastā vide, kā arī veciem cilvēkiem no jauna nevajag pielāgoties jauniem apstākļiem.

Institucionālā aprūpe ir nepieciešama tādos gadījumos, kad veciem cilvēkiem ir problēmas ar veselību, nespēj paši sevi aprūpēt, nav kur dzīvot. Sociālā darbinieka galvenais uzdevums ir sniegt palīdzību veciem cilvēkiem veiksmīgāk adaptēties jaunajos dzīves apstākļos, kā arī palīdzēt atrast piemērotāko alternatīvo aprūpes veidu vecajam cilvēkam.

Ar anketēšanas palīdzību tika noskaidrotas sociālā darbinieka funkcijas, kuras nepieciešamas veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā. Svarīgākās funkcijas ir atbalsta funkcija, palīdzības sniegšanas funkcija, komunikācijas funkcija, apsekošana, organizatoriskā funkcija, sarunu biedra funkcija.

Diplomdarba gaitā tika analizēta zinātniskā literatūra, veiktas intervijas ar sociālā darba speciālistiem un veikta anketēšana ar veciem cilvēkiem. Pēc gūtajiem pētījuma rezultātiem autore secina, ka darba uzdevumi un darba mērķis - teorētiski pamatot sociālā darbinieka funkcijas strādājot ar veciem cilvēkiem un empīriski pētīt un analizēt sociālā darbinieka funkciju izpildi darbā ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā ir sasniegts.

Darba gaitas laikā autore noskaidroja veco cilvēku rakstura īpatnības, sociālās, psiholoģiskās vajadzības, kas jāzina arī sociālajam darbiniekam, lai efektīvāk spētu palīdzēt veciem cilvēkiem.

PATEICĪBAS

Autore izsaku pateicību savai diplomdarba vadītājai Lindai Zīvertei par palīdzību diplomdarba veidošanai, kā arī par vēlajām, negaidītām konsultācijām!

Autore izsaka pateicību Latvijas Onkoloģijas slimnīcas medmāsai Dacei Dulpei par sniegto palīdzību un konsultāciju autores diplomdarba tapšanas laikā!

Lielu paldies autore grib pateikt arī respondentiem, kas bija tik pacietīgi un aizpildīja garās anketas, respondentu ieguldījums autores diplomdarbā ir nozīmīgs.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Ābele A., *Gerontoloģiskā sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā*, Rīga, SDSPA „Attīstība”1999, 147.lpp
2. „*Alternatīvās aprūpes Rokasgrāmata*” , Sociālās palīdzības fonds, Rīga, 2002, 55.lpp
3. Džordža Ž., *Globālā novecošanās kāda ir sociālā darbinieka loma?* Dzīves jautājumi V, Rīga, SDSPA „Attīstība”, 2000, 309.lpp
4. Hooyman, N.R., Kiyak, H.A. *Social gerontology. A multidisciplinary perspective.* Allyn and Bacon Inc, 1998, 84p/
5. Klimova – Fīgnerova M., *Prasme nenovecot*, Rīga, Zvaigzne ABC, 1979, 276.lpp
6. Kulbergs J., *Krīze un attīstība*, Liepājas pedagoģijas akadēmija, Liepāja, 1998, 132.lpp
7. Lasmane, Z., *Sociālais darbs kā profesionālā karjera Latvijā*, SDSPA „Attīstība”, Rīga, 2001, 94.lpp.
8. Lieģeniece D., *Sociālā darba speciālistu rokasgrāmata*, Liepāja, Liepājas Pedagoģijas Akadēmija, 2007., 292.lpp
9. Liepiņa S., *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*, Pieredze, Teorija, Prakse. Raka, 1998, 159.lpp
10. Павленок П.Д., Рубнева М.Я., *Социальная работа с лицами и группами девиантного поведения*, Масква, Инфра-м 2007, 183.lp
11. Пейн М., *Социальная Работа*, Москва, Академия, 2007, 390.lpp
12. Pļavniece M., Škuškovnika D., *Sociālā psiholoģija pedagogiem*, Tālmācība Pedagoģijā, Rīga, Raka, 2002, 200.lpp
13. *"Populārā medicīnas enciklopēdija"* – Latvijas Enciklopēdiju izdevniecība, Rīga, 1984
14. Reņģe V., *Sociālā psiholoģija*, Rīga, Zvaigzne ABC, 2002, 180.lpp
15. Skubiņa, V., *Brīvprātīgie sociālajā darbā*, mācību metodiskais līdzeklis, SDSPA „Attīstība”, Rīga, 2001, 113.lpp
16. Sociālo pakalpojumu pārvalde, *Sociālie pakalpojumi veciem cilvēkiem Latvijā 2005* Latvijas Republikas Labklājības ministrija Rīga 2007, 10.lpp
17. Siļņeva L., *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*, SDSPA, „Attīstība”, Rīga, 2000, 249.lpp
18. Svence G., *Pieaugušo psiholoģija*, Rīga, Raka, 2003, 180.lpp
19. Svence G., *Attīstības psiholoģija*, Rīga, Zvaigzne ABC, 1999, 158.lpp
20. Ullis K., „*Vienmēr 39*” Jumava, Rīga, 2000., 364.lpp

21. Tūnala E., Vuorinens R., „*Psiholoģijas pamati*”, Cilvēka attīstības posmi, Rīga 1999
Zvaigzne ABC., 146.lpp
22. Vorobjovs., A., *Sociālā psiholoģija*, Izglītības soļi, Rīga, 2002, 340.lpp
23. Zemīte Ē., *Sociālā darba pamati*, SDSPA Rīga, 2003, 205.lpp
24. Холостова Е.И., *Социальная работа с пожилыми людьми*, Москва, 2007,
345.lpp
25. *Gerontoloģija*, LMK mācību materiāls 3.lpp, 2003

Laikraksti un žurnāli:

26. Avotiņa V., *Slimnīcas ziņas*, Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca, 2008, Nr. 2 (21) 16.lpp
27. Kalniņa G., *Latvijas māsa*, 2008, Nr. 7, 20.lpp
28. Pļaviņš M., *Latvijas ārsts*, Rīga, 1997, Nr. 10, 636.lpp
29. Sosārs V., *Sociālais darbs paliatīvā aprūpē*, *Latvijas ārsts*, 1996, Nr. 7-8 566.lpp

Interneta resursi:

30. Strazds Ojārs, „*Kā jūtas pensionārs*”. [tiešsaiste] [atsauce 15.11.08] pieejams internetā: http://www.reikinet.lv/home/menu_90/topic_101/story_344/
31. Berloviene D., „Gerontoloģija” [tiešsaiste] [atsauce 03.01.09] pieejams internetā: <http://www.google.lv/search?hl=lv&q=noveco%C5%A1an%C4%81s+process+veciem+cilv%C4%93kiem&btnG=Mekl%C4%93t&meta>
32. Krasnā A., „*Nevis pievienot gadus dzīvei, bet dzīvi gadiem*”. [tiešsaiste] [atsauce 28.12.08] pieejams internetā: <http://woman.delfi.lv/relationships/personality/article.php?id=16420441>
33. *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*. [tiešsaiste] [atsauce 10.12.08] pieejams internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68488>
34. *Ministru kabineta noteikumi nr. 396*, [tiešsaiste] [atsauce 21.11.08] Pieejams internetā: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=40929&from=off>
35. *Latvijas pretvēža apvienība*, [tiešsaiste] [atsauce 10.12.08], pieejams internetā: http://www.veezis.lv/index.php?event=document&document_id=118
36. Požarnovs A., Sabiedrības veselības stratēģija [tiešsaiste] [atsauce 05.05.09] pieejams internetā: <http://old.sva.lv>

37. *Par nāvi*, [tiešsaiste] [atsauce 12.12.08] pieejams internetā:
http://www.reikinet.lv/home/menu_188/topic_188/story_868/
38. *Leonards, Vecs cilvēks un viņa aprūpes īpatnības* [tiešsaiste] [atsauce 25.04.09]
pieejams internetā: www.mpic.lv/files/Vecs%20cilveks_Leonardo-MPIC.doc
39. *Palīdzības un aprūpes iespējas veciem cilvēkiem* [tiešsaiste] [atsauce 30.04.09]
pieejams internetā:
http://www.sva.gov.lv/lv/garigaveseliba/paldzbasunap/?glo_template=textver

PIELIKUMI

Anketa par sociālā darbinieka funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem

Labdien! Mani sauc Zane Zālīte. Es studēju Latvijas Universitātes Sociālo Zinātņu fakultātes sociālā darba studiju programmas 4.kursā. Veicu pētījumu par sociālā darbinieka funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem. Šī pētījuma mērķis ir izzināt Jūsu viedokli par sociālo darbu, ko veic sociālā darbiniece.

Anketa ir anonīma un tajā netiks minēts Jūsu vārds.

1.Kā Jūs vērtējat Vecpiebalgas sociālās darbinieces darbu strādājot ar veciem cilvēkiem?

2.Vai jūs dzīvojat viens (-a)?

a) Jā

b) Nē

c) Cits _____

3.Vai ir kāds, kas Jums palīdz mājas darbos?

a) Jā

b) Nē

c) Reizēm palīdz (kaimiņš, sociālais darbinieks, radi u.c.)

d) Visu daru pats, citu palīdzība nav nepieciešama

4.Cik pieejams Jums ir sociālais darbinieks?

a) Lai tiktu pie sociālā darbinieka, jāpiesakās rindā

b) Jebkurā laikā

c) Tikai darba laikā

d) Cits _____

5. Ar kādu mērķi Jūs visbiežāk griežaties pie sociālā darbinieka?

a) Meklēju jebkāda veida palīdzību (pabalsti, dažādi atvieglojumi, saimnieciski u.c.)

b) Meklēju sarunu biedru

c) Apmeklēju tikai nepieciešamības gadījumā

d) Cits _____

6. Vai sociālais darbinieks Jūs informē par jebkādam izmaiņām pabalstu un citu sociālo pakalpojumu jautājumos?

a) Jā

b) Nē

c) Atkarīgs no izmaiņu nozīmīgumu

d) Reti, kad tieku informēts

e) Cits _____

7. Kur Jūs vislabprātāk gribat pavadīt vecumdienas?

a) Mājās, jo tur jūtos labāk

b) Aprūpes institūcijā, jo tā būs visiem ērtāk

c) Kādā no aprūpes institūcijām, ja nebūtu citas iespējas

d) Cits _____

8. Kāda sociālā palīdzība, pakalpojumi Jums ir visnepieciešamākie?

a) Materiālie (dažādi pabalsti, medikamentu segšana, malkas piegāde u.c.)

b) Aprūpe

c) Atbalsta (palīdz izveidot sadarbību ar citām institūcijām, dakteriem, kontakts)

d) Cits _____

9. Jūsuprāt, kāda funkcija netiek pildīta no sociālā darbinieka puses?

10. Vai sociālais darbinieks Jums nodrošina brīvā laika iespējas?

a) Jā

b) Nē

c) Cits _____

11. Kas Jums ir svarīgi, kad notiek vizīte pie sociālā darbinieka?

a) Sociālā darbinieka izpratne par situāciju

b) Lai tiktu uzklausīts (-ta)

- c) Uzmanība velīta tikai man
- d) Tiktu sasniegts vēlamo rezultāts
- e) Cits _____

12. Ar ko Jums bija visgrūtāk samierināties, kad pienāca laiks iet pensijā?

- a) Ar darba zaudēšanu
- b) Tas, ka ir iestājies vecums
- c) Ienākumu kritums
- d) Nebija problēmas, jo šo brīdi gaidīju
- e) Cits _____

13. Jūsu vecums _____

14. Jūsu dzimums:

- a) Sieviete
- b) Vīrietis

Paldies par atsaucību!

Intervija ar Vecpiebalgas pagasta sociālo darbinieci

I Intervija ar Benitu Zvejnieci

Labdien!

1. Kā jūs raksturotu vecu cilvēku?

Veci cilvēki ir dažādi, ir, kas spēj pielāgoties jaunām lietām, bet ir tādi, kas negrib vai pat nevēlas pieņemt neko jaunu. Šajā vecuma periodā ir visdažādākās rakstura izpausmes, kas vai nu atvieglo vai sarežģī saskarsmi ar apkārtējiem cilvēkiem.

2. Kādas ir lielākās grūtības darbā ar veciem cilvēkiem?

Vecie cilvēki negrib nekādas pārmaiņas. Grūti pierunāt mainīt dzīvesvietu, lai vairāk palīdzētu, piemēram, pārvietot uz pansionātu vai dzīvi tuvāk centram.

3. Jūsu pienākumi kā sociālajam darbiniekam strādājot ar veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā?

Galvenokārt apsekot vientuļos pensionārus, sniegt nepieciešamo palīdzību, rast iespēju pēc iespējas vairāk atbalstīt, palīdzēt.

4. Ko no Jums sagaida vecie cilvēki?

Bieži viņi vēlas vienkārši parunāties. Vēlas, lai palīdz medikamentu iegādē, malkas sagādē, palīdz dažādos darbos. Lielai daļai klientu ir svarīga saskarsme, spēja uz klausīt viņus jebkurā brīdī, kad pie manis ierodas.

5. Kādām zināšanām, prasmēm jābūt, lai strādātu ar veciem cilvēkiem?

Jācenšas viņus saprast, jāprot izskaidrot konkrētā situācija, jācenšas pēc iespējas kādā veidā palīdzēt.

6. Kāda palīdzība un/vai pakalpojumi nepieciešami veciem cilvēkiem Vecpiebalgas pagastā?

Sociālā aprūpe, mājas sociālā aprūpe, dažāda veida pabalsti (malkas, medikamentu, ārstēšanās u.c.)

7. Braucot uz apsekošanām ir nācies saskarties ar kādu situāciju, kad vecais cilvēks lūdz aprūpes palīdzību? (nomazgāt, atnest pārtiku u.c)?

Jā, ir bijuši gadījumi, kad cilvēks lūdz pēc mājas aprūpes pakalpojumiem.

8. Vai Jūs to uzskatiet par savu pienākumu?

Apzinoties to, ka neviena cita nav, kas to varētu izdarīt, tad uzskatu, ka, ja ir iespēja, tad man tas jā dara

9. Jūsu attiecības ar veciem cilvēkiem?

Attiecības ar veciem cilvēkiem vērtēju kā pozitīvas. Ir cilvēki, kuri visu laiku ir ar kaut ko neapmierināti, līdz ar to grūti ir sastrādāties un iegūt uzticību, bet lielākoties saskarsme ir pozitīva. Reizēm pat vecie cilvēki spēj uzmundrināt un skatīties uz lietām optimistiskāk.

10. Vai ir kāds vecs cilvēks, kurš atrodas mājas aprūpē, bet atsakās doties uz pansionātu vai aprūpes nodaļu? Ja jā, tad kāpēc viņš negrib tur doties?

Viena persona saņem mājas aprūpi, bet viņa gaida rindu uz valsts sociālo aprūpi.

11. Kā pēc Jūsu domām vecie cilvēki pavada brīvo laiku?

Brīvo laiku pavada pēc spējām, biežāk jau mājās skatoties televizoru, lasot, pavadot laiku pie mājas apkārtnes, vai dārzā, darot ikdienas darbiņus.

Pati kopā ar pensionāru klubiņu organizēju braucienus dažādās ekskursijās, uz teātri, ir pensionāru vakari, kas ir ļoti apmeklēt.

12. Vai Jūs uzskatiet, ka brīvprātīgais darbinieks Jums palīdzētu sniegt efektīvāku palīdzību?

Noteikti, jo cilvēku, kam nepieciešama palīdzība pieaug, darba ir ļoti daudz, bet vienai grūtāk. Pašvaldības budžets neļauj algot otru darbinieku.

13. Kādas ir jūsu iespējas atbalsta un palīdzības sniegšanā veciem cilvēkiem?

Pašvaldībā ir izstrādāti saistošie noteikumi, pēc kuriem vadāties un piešķiram sociālos pabalstus. Patreiz liela problēma ir naudas jautājums, jo vajadzība pēc pabalstiem būtiski aug, ne tikai veciem cilvēkiem, bet darba spējīgiem, kas zaudējuši darbu, daudzi pabalstus prasa arī brīvpusdienām, medikamentiem, ārstēšanās izdevumu segšanai.

14. Ir kāda palīdzība, pakalpojums, ko vēlas saņemt vecie cilvēki, bet jūs nevarat sniegt šo pakalpojumu?

Jā, vajadzīga būtu sociālā māja, lai varētu vairāk un vieglāk palīdzēt veciem cilvēkiem, nepieciešama arī mobilā grupa mājas aprūpei.

Paldies Jums par veltīto laiku, lai atbildētu uz maniem jautājumiem!

Uzredzēšanos!

Intervija ar aprūpes nodaļas vadītāju - vecāko medicīnas māsu

II Intervija ar Ilzi Avenu

Labdien! Mani sauc Zane Zālīte, esmu Latvijas Universitātes sociālā darba 4. kursa studente. Rakstu diplomdarbu par sociālā darbinieka darbu strādājot ar veciem cilvēkiem

Labdien! Jā atceros, bijām norunājušas tikšanos.

1. Jūsu amats aprūpes nodaļā?

Vecākā medicīnas māsa – nodaļas vadītāja

2. Cik un kādi darbinieki strādā aprūpes nodaļā?

11 cilvēki: 5 aprūpētāji, 1 grīdu mazgātājs, 2 pavāri, 2 medicīnas māsas, dakteris

3. Kādi ir jūsu pienākumi aprūpes nodaļā?

Zāļu sagāde, saimniecības darbi, darba grafiki, ēdienkartes sastādīšana, pārtikas produktu sagāde, finansiāli jautājumi (pensijas), darba grafiki, pārtikas produktu, medikamentu uzskaitē – atskaites. Ja nepieciešams palīdzēt klientu apkopšanā.

4. Kā un kāpēc pie Jums nokļūst vecie cilvēki?

Visbiežāk jau atved tāpēc, ka ir veselības problēmas un nepieciešamība pēc aprūpes. Atved sociālais darbinieks, atved personīgie bērni, pārved no slimnīcas.

5. Cik cilvēku ir aprūpes nodaļā? (vecumā no 65 gadiem)

34 cilvēki – (pēc 65 gadiem – 31 cilvēks)

6. Vai Jums ir kāda sadarbība ar pagasta sociālo darbinieci vai pagasta pašvaldību?

Jā, protams. Sadarbība ar visu pagastu, sociālo darbinieku. Visa veida jautājumi, kas skar cilvēku ievietošanu – dzīvošanu mūsu sociālās aprūpes nodaļā.

7. Kāda palīdzība ir nepieciešama veciem cilvēkiem gan no jums, un kāda pēc jūsu domām no sociālā darbinieka?

Medicīna, aprūpe – (apkopšana, ēdināšana)u.c.

Sociālais darbinieks – dokumentu sakārtošana, interese par cilvēku, kurš ierodas sociālās aprūpes nodaļā.

8. Kādas ir lielākās grūtības šiem, veciem cilvēkiem, ierodoties aprūpes nodaļā?

„Sarast” dzīvot ar istabas iemītniekiem. Pierast pie mūsu iekšējās kārtības noteikumiem. Pakļauties mūsu prasībām ievērot tīrību un kārtību.

9. Kā cilvēki sadzīvo savā starpā, vienā palātā?

Dažādi – kā jebkurā kolektīvā. Katrs cilvēks ir ar savu raksturu, ieražām, vēlmēm un prasībām.

10. Ja vecie cilvēki spēj kustēties, pārvietoties tad kā viņi pavada brīvo laiku, un kādas viņiem ir iespējas pavadīt brīvo laiku?

Pastaigājas, lasa literatūru, skatās televizoru, klausās radio

11. Lielākās grūtības, kas kavē palīdzēt cilvēkiem aprūpes nodaļā?

Ierobežotas finansiālās lietas – kā vislielākais trūkums. Ja ir pietiekami līdzekļi (nauda) – tad var atrisināt jebkuru jautājumu.

Paldies par sadarbību!

Visu labu

Uzredzēšanos! Lai veicas

Intervija ar Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļas veco ļaužu aprūpētāju

III intervija ar Ausmu Mūrnieci

Labdien! Mani sauc Zane Zālīte! Vēlos Jūs nointervēt saistībā ar manu diplomdarba pētījumu. Rakstu diplomdarbu par sociālā darbinieka funkcijām darbā ar veciem cilvēkiem.

Labdien!

1. Jūsu amats aprūpes nodaļā?

Veco ļaužu aprūpētāja

2. kādi ir jūsu pienākumi?

Visdažādākie: pamperu mainīšana, vannošana, matu griešana, bārdas skūšana, rūpēties, lai vecie ļaudis justos ērti.

3. Kāda ir Jūsu sadarbība ar veciem cilvēkiem aprūpes nodaļā?

Vistiešākā. Viņi lūdz un jautā padomu, palīdzību. Mēs cenšamies izpalīdzēt un saprast viņus. Par veciem cilvēkiem ir jārūpējas, jāved sabiedrībā, jāsarunājas, nedrīkst viņus atstumt.

4. Kā jūs domājat kādas funkcijas jāpilda sociālajam darbiniekam strādājot ar veciem cilvēkiem?

Jābūt labai saskarsmei ar veciem cilvēkiem, jāmek sarunāties, jāuzklausa.

5. Vai ir bijusi situācija, kad pie klienta jādodas uz mājām, lai veiktu nepieciešamo aprūpi tur?

Nē, līdz šim nav vēl tā bijis

6. Kā Jūs raksturotu vecu cilvēku?

Jāiemācās tas, ka viņu uztvere ir savādāka nekā mums. Jārunā lēni, lai viņi varētu mūs labi saprast. Viņi nespēj vairs ar sevi tikt galā kā kādreiz. Jūtīgi, dažreiz pat niķīgi, labestīgi, spēj pat mūs uzmundrināt.

7. Kādas prasmes, zināšanas nepieciešamas strādājot ar veciem cilvēkiem?

Profesionālās iemaņas, psiholoģija, pacietība, spējai iedvesmot un iesaistīt jebkādos mazos darbiņos vai izpalīdzēšanā

8. Kā aprūpes nodaļā pavada brīvo laiku vecie cilvēki, kādas ir iespējas?

Klausās radio raidījumus, skatās televīziju, skatās uzspēlē galdā spēles: riču–raču, dambreti, domino, cirku

9. Vai aprūpes nodaļā esošajiem cilvēkiem ir nepieciešama tikai medicīniskā palīdzība? Ja nē, tad kāda vēl?

Ne tikai medicīniskā palīdzība. Vairāk jau nepieciešama saskarsme ar personālu, istabas biedriem, viņiem ir nepieciešama sabiedrība kā tāda.

Liels paldies Jums, uz redzēšanos!

Uzredzēšanos Zane!

Intervija ar Vecpiebalgas pagasta aprūpes nodaļas medmāsu

IV Intervija ar Elzu Rubeni

1. Jūsu amats aprūpes nodaļā?

Medmāsa

2. Kādi ir jūsu pienākumi?

Zāļu izsniegšana, pārsiešana un palīdzība pie kopšanas

3. Kāda ir Jūsu sadarbība ar veciem cilvēkiem aprūpes nodaļā?

*Samērā laba. Katru dienu viņi grib sarunāties, grib, lai uzklausa viņu viedokli.
To arī respektēju.*

4. Kā jūs domājat kādas funkcijas jāpilda sociālajam darbiniekam strādājot ar veciem cilvēkiem?

*Ir jāpalīdz, lai cilvēki varētu samērā normāli pavadīt savas vecumdienas,
jāpalīdz izdarīt to, ko vecs cilvēks nevar izdarīt pats, jāorganizē palīdzība.*

5. Vai ir bijusi situācija, kad pie klienta jādodas uz mājām, lai veiktu nepieciešamo aprūpi tur?

Jā, klients nevēlas nākt uz aprūpes nodaļu, tāpēc ir nepieciešams braukt uz mājām, un sniegt nepieciešamo palīdzību tur.

6. Kā Jūs raksturotu vecu cilvēku?

Vecs cilvēks jūtīgāk uztver apkārtējo situāciju, pārāk saasināti un diezgan spītīgi veci cilvēki turas pie savas patiesības, lai cik greiza tā arī nebūtu

7. Kādas prasmes, zināšanas nepieciešamas strādājot ar veciem cilvēkiem?

Pacietība, iejūtība

8. Kā aprūpes nodaļā pavada brīvo laiku vecie cilvēki, kādas ir iespējas?

Lasa grāmatas, skatās televizoru, klausās radio, savā starpā diskutē par politiku.

9. Vai aprūpes nodaļā esošajiem cilvēkiem ir nepieciešama tikai medicīniskā palīdzība?

Nē, vēl ir jāpalīdz apģērbties, paēst, nomazgāties. Medicīniskā palīdzība nav primārā.

Paldies par sadarbību!

Uz redzēšanos!

Diplomdarbs “Sociālā darbinieka funkcijas darbā ar veciem cilvēkiem” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Zane Zālīte _____, _____.2009.
/paraksts/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: M.soc. Linda Zīverte _____
/paraksts/

Recenzents: Dr.sc.paed. Vita Roga _____
/paraksts/

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā 14.05.09

Metodiķe: Arita Skarnele _____
/paraksts/

Darbs aizstāvēts diplomdarba gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____._____.2009. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: lektore Iveta Grauduma _____
/paraksts/